

**Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul**  
**Meddelanden 11/1986**

RÄTTELSE

Bilden på omslagets framsida föreställer  
araber i en by på Harran-slätten



Svenska Forskningsinstitutet  
i Istanbul  
Meddelanden  
11/1986



*På omslagets framsida: Kurder i Birecik,  
på dess baksida: Vy från Harran.  
Fotografier av Göran Börge*

**Svenska Forskningsinstitutet  
i Istanbul  
Meddelanden  
11/1986**

**Under redaktion av  
Gunnar Jarring och Ulla Ehrensvärd**

ISSN 0347—8068

Distribution: Medelhavsmuseet, Box 5405, 114 84 Stockholm.  
Institutets postgirokonto 2 90 27-0.

## Innehåll

GÖRAN BÖRGE	
Till Harran	5
To Harran	17
ULF ABEL	
Rapport från den helige Sabas' kloster — ett stycke levande Bysans	18
A Report from the Monastery of the holy Sabas — a piece of living Byzantium	28
GUNNAR JARRING	
Claes Brorsson Rålamb. 1600-talsresenär, diplomat och kulturpersonlighet	29
Claes Brorsson Rålamb — a Swedish traveller, diplomat and intellectual leader in the 17th century	44
DIMITRI THEODORIDIS	
Ein latenter zentralasiatischer 'Herr der Winde' bei Kirgisen und Turkmenen	45
En dold "Vindarnas herre" hos kirgiser och turkmener	52
ALI C. C. AYRAL	
Ett schabrak från Pazırıkgrav V	53
A piece of textile from Pazırık used for a dragon's ride	62
INGVAR SVANBERG	
Zigenare och andra lågstatusgrupper i Turkiet	63
Gypsies and other underprivileged groups in Turkey	76
Ett blommande turkiskt 1600-talstält i Armémuseum Med bidrag av Hans Furuhausen, Gunvor Klingberg, Anita Andersson och Irma Wallenborg	77
Svenska Forskningsinstitutets i Istanbul styrelse, hedersledamöter, stödjande ledamot, årsberättelse, resultat- och balansräkning 1985/86	84
Istanbul-institutets medlemsförteckning. Rättelser och tillägg	91

## Författare

Ulf Abel

fil. dr, 1. intendent, Nationalmuseum, Box 16176,  
103 24 Stockholm

Anita Andersson

konservator, Armémuseum, Box 14095, 104 41 Stockholm

Ali C. C. Ayrál

arkitekt, skulptör, doktorand i konstvetenskap,  
Odd Fellowvägen 9, 127 32 Skärholmen

Göran Börge

författare, medarbetare vid Svenska Dagbladets kulturredaktion,  
Gustavsviks gård, 132 00 Saltsjö-Boo

Hans Furuhausen

fil. dr, Sjöbergsvägen 3, 182 37 Danderyd

Gunnar Jarring

ambassadör, Karlavägen 85, 114 59 Stockholm

Gunvor Klingberg

1. konservator, Armémuseum, Box 14095, 104 41 Stockholm

Ingvar Svanberg

fil. kand., Centrum för multietnisk forskning,  
Uppsala universitet, S:t Johannesgatan 21, 752 35 Uppsala

Dimitri Theodoridis

Holzstraße 12, D 8000 München 5 (Västtyskland)

Irma Wallenborg

konservator, fil. kand., Armémuseum, Box 14095,  
104 41 Stockholm

GÖRAN BÖRGE

## Till Harran

I Birecik vid Eufrat hamnar vi hemma hos en kurd som har farfar begravd i huset.

En man som sagt sig vara fransklärare på orten har fört oss längs vindlande, klättrande gränder, genom hantverksslammer och täta lukter. Husen blev allt påvrare, kvinnorna utanför dem alltmer hennafärgade. Till sist var vi omgivna av kanske ett trettiotal stimmande barn som vädjade: Foto, foto!

— Zigenarkvarter, viskade vår ciceron med plågad min när en unge tiggde.

Här sitter vi nu på kuddar på golvet, hemma hos hans vän. En brokig hop kvinnor, den oavbrutet leende mannen och därtill en radda barn omger oss med sin vänliga storögdhet. Barn från grannskapet trängs utanför det enda fönstret: näsor tryckta mot glaset.

Teberedning pågår. Min hustru påminner mig om att vi ska hinna se på orten medan det ännu är ljus; hotellet, som vi hunnit se, lockade inte till övernattnig. Men i detta land är varje gäst sänd av Gud, det är en uppfattning som man svårligen kan, och oftast inte vill, motsätta sig.

Så anländer teet och vi får höra om farfadern.

Han var mycket gudfruktig och av omgivningen hyllad som en helig man. Tydligen ledde han en sekt, som möjligen uppstått kring hans egen helighet. På sin dödsbädd sa han sig vilja bli begravd i hemmet men togs inte på allvar. När man skulle ro honom till begravningsplatsen på andra sidan floden kom båten till mitten, sedan var det stopp. Den låg som förankrad.

Föredrag hållet i Sveriges Riksradios program 1 den 31 mars 1986.



Han fick det som han velat och ansågs sedan ännu mer helig. Sektens medlemmar samlas alltjämt i detta hus, varvid sononen sjunger hymner till ackompanjemang av en tamburin som han nu förevisar. På skinnet finns ett koranspråk. Oförmodat börjar han sjunga för oss, slår med säregen rytmik mot tamburinen och vinner med ens en värdighet han tidigare saknat. Det låter lite som den narkotiska sång till vilken Mevlana-dervischerna dansar sig in i religiös trans.

Teglasen fylls för tredje gången och vi dricker begärligt; det är i slutet av maj och mer än trettio grader varmt.

Av Bireciks medeltida fästning återstår strängt taget bara ett halvt raserat hörntorn. Resten utgörs av väldiga sten- och jordkummel på ett krön av de egendomliga kalkbergsformationer som här reser sig på östra sidan av Euftrat.

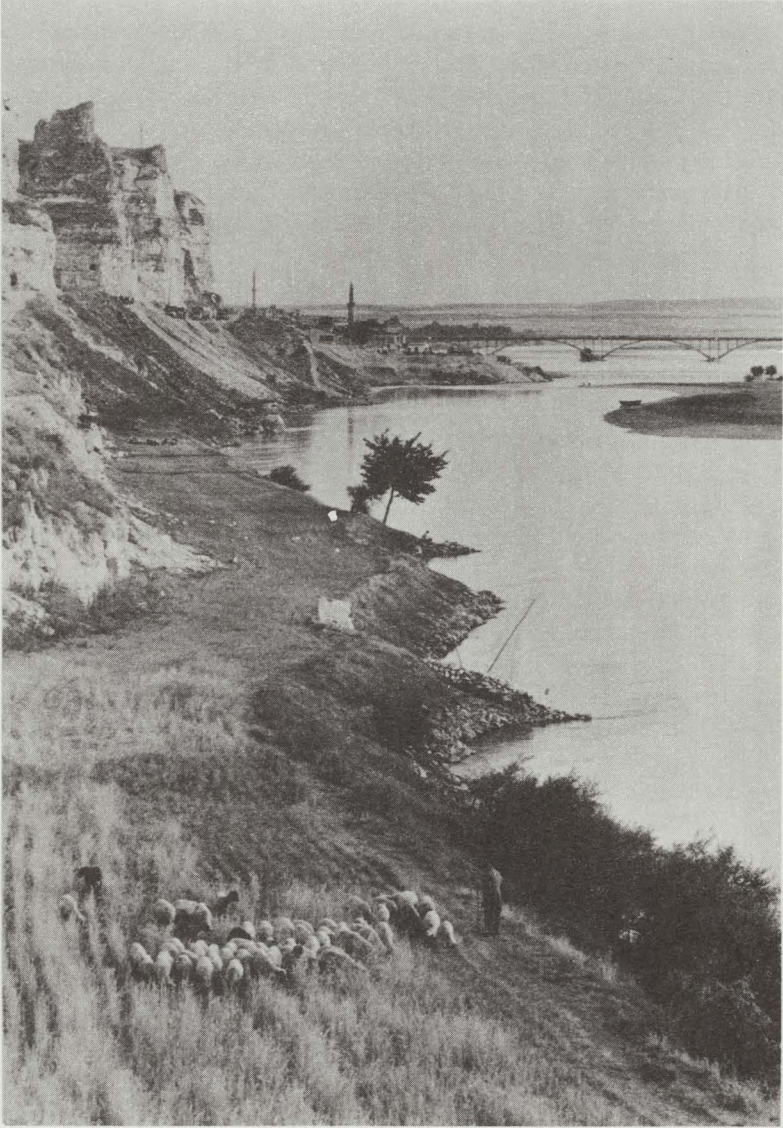
Men platsen erbjuder vida utblickar: över den genuint orientalska staden, över den stora flodens gulgröna, mjukt buktande stråk och över de sädesklädda åsarna på västra sidan, guldbrämade i motljuset. Därtill kan man blicka djupt ned i tidens ström.

En knapp kilometer åt söder för en bro från 1953 över floden, som tidigare korsades med hjälp av färjor. Bron betjänar den intensiva trafiken på huvudvägen till sydöstra Turkiet samt till, och inte minst ifrån, Irak. Tankbilar utgör ett dominerande inslag, eftersom en stor del av Iraks oljeexport i dag går längs denna väg, vilken här långt borta i Asien märkligt nog betecknas som Europaväg 24.

Men även i gamla tider var det mycket farande här förbi, en ständig trafik av härar och handelsmän, av krigsfolk och karavaner. Här har i själva verket en av historiens huvudådror gått fram, vinkelrätt mot floden, en artär bort till det västerländska blodomloppet.

Orsaken till att den gick just här är enkel: längre norrut höjer sig bergen och floden är ofta strid mellan branta stränder; söderut, där slätten tar vid, är Euftrat i stället desto bredare, och sedan kommer den nordsyriska öknen.

Ett litet stycke uppströms från Birecik, på den motsatta stranden, grundade Seleukos I — efterföljare till Alexander den store och stamfader för den hellenistiska dynasti som efter honom kallas den seleukidiska — en ort vilken gavs namnet Zeugma. Ordet



*Eufkrat vid Birecik. Foto Göran Börge*

är grekiskt och betyder "sammanbindning" men betecknade också en båt- eller flottbro.

Den viktigaste av de stora karanvanvägarna från Tigris-området (och där bortom från Persien, Indien och Kina) korsade under lång tid Euftrat vid Zeugma. Under medeltiden kom sedan övergångsstället av något skäl att förläggas till Birecik.

Euftrat, den största floden i västra Asien, drog i gamla tider en naturlig gräns mellan folken, ständigt omstridd. Om och om igen har de många borgarna längs dess lopp byggts upp av nya herrar: av romare, bysantiner, araber, armenier, seldjuker, korsriddare, mamluker, osmaner. Och i bråten under de stenar som kan förbindas med dessa skeden finns äldre skikt, förvisso. Samma krön har i många fall burit hettitiska, hurritiska, assyriska, persiska och makedoniska fästen.

Här omkring har öst och väst oupphörligen mötts, i krig men också i fredligt samspel. Så snart vapnen lades ned satte handeln igång igen, och karavanerna förde inte bara varor över gränsen utan även tankegods. Kulturhistoriskt karakteriseras hela området av en fascinerande mångfald.

Mellan Euftrat, uppströms från Birecik, och Anti-Taurusbergen i nordväst låg i antiken riket Kommagene, ett litet kungadöme som uppstod när seleukidernas imperium började falla sönder. Det hade en kort blomstringsperiod under århundradet före Kristi födelse och annekterades sedan av romarna.

Den mest betydande av Kommagenes härskare var, för att citera en text han själv låtit hugga in, "den Store Kungen Antiochos, Gudomen, den Rättfärdige, den Lysande, Romarnas och Grekernas vän, son till Kung Mithradates Kallinikos och drottning Laodike". Det gravmonument som denne Antiochos, död år 32 f. Kr., har efterlämnat utgör den kanske märkligaste bland Turkiets otaliga fornlämningar. Det är beläget bland svårtillgängliga höjdryggar, på toppen av Nemrut Dağı, dvs. Nimrodberget, 2100 m.ö.h., så nära gudarnas domäner som möjligt var.

I dessa kurdiska avkrokstrakter låg helgedomen bortglömd till 1881, då en tysk ingenjör, Karl Sester, upptäckte den. Men det dröjde till 1950-talet innan den blev noggrant undersökt. Ännu till in på 70-talet var det ett helt företag att bege sig dit, med förhärda åsnor och guide.

Numera finns det en i varje fall sommartid någorlunda farbar väg upp på Nemrut Dağı. I samhället Kahta några mil söder om berget kan man hyra jeep med förare. Men eftersom den turkiskbyggda bil vi nyttjar visat en märkvärdig förmåga att ta sig fram på nästan obefintliga vägar väljer vi att fara i egen regi.

Under natten, som vi tillbringar på det primitiva hotellet i Kahta, resulterar mötet mellan den mesopotamiska 35-gradersvärmen och svalare luft över bergen i ett våldsamt åskväder. Sedan går härolder omkring i gränderna och mullrar på trummor: Ramadan, fastemånaden, har börjat och de trogna väcks för att hinna inta en stadig frukost före soluppgången.

Vår guidebok varnar: "On no account set out in bad weather", men när vi väl kommer iväg tycks ovädret vara förbi. Genom ett landskap av eroderade lerkullar når vi fram till bergen. Den steninga vägen, en provbana för bilars stryktålighet, börjar slingra. Längs vattendragen blommar oleandrar, vid sidan av vägen de vilda stockrosorna.

Då vi inte längre stannar och delar ut kulspetspennor eller karameller eller slantar — förråden har snabbt tagit slut — händer det att barnen kastar sten efter bilen. Det är alldeles märkvärdigt hur mycket barn det finns i det här skenbart öde landskapet. De vaktar djur lite överallt i sluttningarna och så snart de ser eller bara hör bilen störtar de ner till vägen.

Redan på långt håll har vi skymtat toppen på Nemrut Dağı i glipor mellan åsarna: en gulrosa kon mot blåsvarta moln, alldeles jämn, lite som en vulkankägla. Dimensionerna får en att tvivla på att det skulle röra sig om ett verk av människohand.

Solen är borta nu, när vägen börjar klättra på allvar och gruset ersätts av någon sorts stenbeläggning som nog i nytt skick var någorlunda jämn. Plötsliga fallvindar tvingar mig att hålla hårt om ratten på det smala knaggelspåret. Stundtals är det tvärbrant vid sidan om.

Karl Sester, gravmonumentets tyske upptäckare, kunde stanna bara en timme där uppe på grund av vädrets nyckfullhet.

Där vägen tar slut kommer en ung kurd i färgglatt broderad mössa ut ur ett fårstall med väggar av natursten och tak av plastduk. Han förklarar att det är hans tehus, ifall vi skulle vilja värma oss sedan. Det blåser bitande kallt när vi går den sista kilometern uppför en brant, naken, stenig sluttning.

Väl där uppe kan vi blicka ut över stora delar av kung Antiochos rike: ås efter ås som förtonar i töcken eller delvis sväljs av mörka skyar, någonstans en glitterlinje där solen hittar ner till en strömfåra. Han valde sin gravplats med omsorg, denne självhärskare som jämställde sig med gudarna.

Kumlet, som består av knytnävsstora stenar, är 50 meter högt och 150 meter i genomskärning vid basen. En veritabel armé av slavar måste ha arbetat som myror för att resa det. Arkeologerna utgår från att gravkammaren finns i den fasta klippan i konens mitt, men varje försök att penetrera kumlet har varit förgäves, sonderingsgångarna rasar obönhörligen samman.

Både väster och öster om gravhögen finns terrasser framhuggna ur klippan. På vardera stod och står i viss mån ännu fem kolossalstatyer, 8—10 meter höga och flankerade av lejon och örnar. I första hand jordbävningar har svarat för att huvudena fallit till marken, där arkeologerna rest upp dem. Det sista som föll var fruktbarhetsgudinnans, nedslaget av Zeus åskvigg så sent som 1963.

En staty på varje terrass föreställde kungen själv, de övriga de gudar som framför andra hyllades i Kommagene. I dem hade skilda men likartade gudomligheter från orient och occident sammansmält. Så hade t. ex. Zeus förenats med Ormuzd, den persiska överguden, medan Apollon blivit ett med Mithra men även med Helios och Hermes. Också stilmässigt förkroppsligar statyerna den öst—västliga kultursymbios som här borta kännetecknade århundradena efter Alexander den stores erövringståg.

Ett stort antal reliefer, vilka ursprungligen kantade terrasser-na, porträtterar Antiochos förfäder. I varje fall enligt hans egen uppfattning härstammade han genom sin persiske far från Dareios den store och genom den makedoniska modern från Alexander den store.

På den östra terrassen, längst ut mot stupet, finns ett offeraltare där en eld ständigt brann. Vi hade gärna sett att den brunnit också nu, ty isvindarna tvingar oss alltför snart att fly ner mot den rök som markerar kurdens tehus.



*Nemrut Dağı: gravkumlet och ett par av de från kolossalstatyerna nedfallna huvudena på den västra terrassen — till höger om örnen först Apollon (Mithra — Helios — Hermes) och sedan Kommagenes fruktbarhets- och ödes-  
gudinna, närmast att identifiera med Tyche. Foto Göran Börge*

Staden Urfas utkanter krymper bort i backspegeln. Ett smalt asfaltspår drar tomt iväg rakt åt söder mellan vidder av stubbåkrar eller genom ett hav av ännu omejad säd, som vattras av en het vind nerifrån den mesopotamiska oändligheten.

En värld i milt gult och djupaste himmelsblått, med en bård av blekgrått berg till höger vilken tunnar ut och försvinner och med djur och människor som utspridda, avvikande färgfläckar i det sädesgula: bruna hästar framför höga spjälkrindor, stubbtuggande fettsvansfår med roströda ägarmärken, män i vita burnuser, kvinnor i mustigt rött, orange, blått.

Det är vägen till Harran i början av juni.

Här vannar man ännu säden med vindens hjälp, en gammaltestamentlig syn. Agnar och halm blåser omkring. Mellan primitiva telegrafstolpar pilar tofslärkor iväg med trippande steg.

Det är egendomligt hur bara en bild från en plats eller några rader i en bok kan nagla fast en längtan inom en som sedan sitter där och gnager till dess man gör något åt saken. Så har det för min del varit med Harran.

I dag en by med kanske ett tusental invånare — av arabisk stam — är Harran likväl en sällsynt traditionsrik plats. Det är en av världens äldsta kontinuerligt bebodda orter. I den utgrävda kungastaden Mari vid mellersta Euftrat har man funnit lertavlor som refererar till ett fördrag vilket nästan tvåtusen år före vår tidräknings början slöts i den akkadiska månguden Sins tempel i Harran.

Förekomsten av detta Sin-tempel, som förmodas ha hört till de största i sitt slag, talar för att Harran redan då — alltså för bortåt fyratusen år sedan — var en ort med anor. Troligtvis hade här legat en rast- och handelsplats alltsedan karavanerna började röra sig mellan de äldsta städerna vid Tigris och övergångsställena vid Euftrat.

Hit till Harran flydde de överlevande assyrierna sedan deras huvudstad Nineve år 612 f. Kr. intagits av meder och babylonier. Här hade de sitt sista fäste innan de sju år senare slutgiltigt besegrades vid Euftrat, några mil söder om Birecik.

Här intill blev en romersk armé år 53 f. Kr. i det närmaste utplånad av en långt mindre parthisk ryttarhär. Ledaren, triumviren Crassus, hörde till de stupade.



*Harran sett från den kulle i nordväst som byggts upp av ortens förflutna. Också kullen vid horisonten vittnar om en gammal bosättning. Foto Göran Börge*



Alldeles utanför Harran — det romerska Carrhae — blev kejsar Caracalla, brodermördaren som drömde om att bli en ny Alexander, en april dag år 217 nedstucken av sin adjutant då han klev av hästen för att lätta sig. År 1104 led en korsridarhär ett svårt nederlag vid Harran och 1259 drog Djingis-khans sonson Hulagu och hans mongoler fram här och fortsatte mot Birecik och Aleppo.

Men otaliga platser är förknippade med liknande händelser. Vad som i Harran verkligen får tanken att svindla är detta: här uppehöll sig under lång tid patriarken Abraham och hans familj på sin väg från Ur i Kaldéen till Kanaans land. Så berättas det i varje fall i Första Mosebokens kapitel 11 och 12. Fadern, Tera, dog i Harran, sägs det, och sedan skildras hur Abraham på Herrens uppmaning vid sjuttiofem års ålder bröt upp mot det förlovade landet. Historikerna har varit benägna att förlägga vistelsen i Harran till någon gång mellan år 2000 och 1750 f. Kr.

Längre fram i Första Moseboken, i kapitel 24, berättas att Abraham sände sin tjänare Elieser tillbaka till Harran för att i sin egen släkt finna en hustru åt sonen Isak och hur Elieser hemförde Rebecka, som var dotter till Abrahams brorson Betuel.

Släktingarna bodde länge kvar här. Kapitlen 28 och 29 handlar om hur Isaks och Rebeckas son Jakob skickas hit för att undkomma brodern Esaus vrede. Hos sin morbror Laban tjänar han sedan i sju och åter sju år för Rakel.

Bir Yakub, Jakobs källa, är det traditionella namnet på en brunn en dryg kilometer väster om byn där Harran-borna ännu till helt nyligen hämtade sitt dricksvatten — så som de gjort alltsedan Rakel kom dit ut för att vattna fåren och Jakob hjälpte henne genom att vältra stenen från brunnens öppning. I dag får byarna på den här torra slätten sitt dricksvatten ur artesiska brunnar, borrade till 300 meters djup.

Men även bortsett från sambandet med våra äldsta myter är Harran en märkvärdig plats. På håll ser byn ut som en anhopning av termitstackar eller kanske bikupor. De låga husen av soltorkad, halmbunden lera — det vanliga materialet här på slätten — kröns av 4—5 meter höga takkupoler.

Det här byggnadssättet förekommer i norra Syrien, som det sydöstturkiska låglandet både historiskt och geografiskt utgör en



*Harrans lertegelkypoler. Foto Göran Börge*

del av; i riktning mot Aleppo finns snarlika byar. Det sägs att de höga kupolerna, byggda av lertegel, gör rummen därunder svalare i sommarhettan, men en annan förklaring till den originella arkitekturen kan nog vara traktens totala brist på trä till takbarrar. Här finns inte trä ens till bränsle; framför husen ligger gödselkokor för att torka i solen.

Harran utbreder sig mellan två kullar, ingen av dem naturlig. På den i sydost ligger ruinen av en fästning från seldjukernas tid, vilket betyder att den inte kan vara äldre än från senare hälften av 1000-talet. Dess fundament är dock avsevärt mycket äldre och menas i sin tur vila på lämningarna av Sin-templet — eller kanske snarare av en rad tempel som efterträtt varandra, eftersom månguden dyrkades här ännu när araberna erövrade området på 600-talet.

Den betydligt högre, vitt utbredda kullen i nordväst markerar den plats där Harran låg innanför sin mur alltifrån första början och långt fram i tiden. Den utgör ett magnifikt exempel på en "tell", en upphöjning i terrängen av ett slag som i dessa trakter alltid vittnar om en uråldrig bosättning.

Lerhus stoppar i ungefär femtio år. Vartefter husen förfallit eller sedan de förstörts av fiender har man, tiderna igenom, planat ut resterna och byggt nytt ovanpå dem. Under perioder av folkminskning har ruinerna överjordats av vindburet material från slätten. När orten sedan åter växt till har det, var gång, skett på en högre topografisk nivå.

"Tell" är det arabiska ordet för kulle och det förekommer i samband med nära nog all arkeologisk aktivitet i det här området. I Harrans "tell" har man nu inlett utgrävningar.

Den andra anslående ruinen i Harran, förutom fästningen, härrör från en stor moské med tillhörande skola från den tid — kring år 700 — då den arabiska omayyaddynastin från Damaskus härskade också över den här trakten. Den mycket höga, kvadratiske minareten, byggd av tegel på en bas av sten, har rasat i sin översta del och tjänar nu som tillhåll för otaliga duvor.

Klart står att Harran ännu under arabisk tid var en blomstrande stad. Sedan dess har den fordom tornrika muren av solhetta, nattkyla och ökenvind gnagts ner till en knappt urskiljbar markering. Bara Aleppo-porten står fortfarande.

I detta landskap har civilisationerna kommit och sedan försvunnit igen som om de uppslukats av det damm de själva rört upp. Överallt här omkring ligger lager på lager av förflutet nedpackade i lertegelsgruset och himlajorden från efterföljande skeden.

Uppifrån fästningens yttre bastioner öppnar sig perspektivet över de nästan omärkligt böljande, trädlösa vidderna, över marker som besåtts och skördats sedan människan först lämnade samlar- och jägarstadiet och blev bofast åkerbrukare.

De ruin- och flygjordskullar som skjuter rygg längst i söder, där töcknet tättnar nu framåt skymningen, ligger sannolikt i Syrien. Där någonstans bortom horisonten, i det vidsträckta landet mellan floderna, uppfanns plogen och hjulet och vagnen. Förmodligen var det där, eller kanske i Syrien väster om Eufrat, som man först odlade vete. Också skrivkonsten har sitt ursprung i de trakterna, för ungefär 5000 år sedan.

Så föds då, nu när vi fått se Harran, redan en ny längtan inom mig.

#### TO HARRAN

The author and his wife travelled by car in the Eastern Turkey, from Kars through Van and Birecik to Urfa and Harran. Touring around in the country between the rivers Euphrates and Tigris and a visit to the fascinating site Nemrud Dağı called to mind many biblical and historical associations.

ULF ABEL

## Rapport från den helige Sabas' kloster — ett stycke levande Bysans

Ett besök på de gamla ortodoxa klostren blir också ett möte med ett stycke levande Bysans. De flesta Athos-klostren går t. ex. tillbaka på kejserliga beslut — dessa *chrysoboulla* kan man i några fall t. o. m. fortfarande beskåda i respektive klosters arkiv! Man vidmakthåller på många ställen, inte bara på Agion Oros, den bysantinska tiden eller dygnsrytmen, där dygnets början, alltså kl. 00.00, räknas från solens nedgång. Och flera exempel på hur bysantinska bruk lever kvar i dessa miljöer kunde anföras.

Detta gäller också det kloster som jag här skall rapportera från, Mar Saba eller Den helige Sabas' kloster i den judeiska öknen, ett av de allra äldsta fortfarande i bruk varande kristna klostren. Det grundades på 470-talet av den helige Sabas, en av den tidiga kristenhetens centrala personligheter, speciellt vad gäller kloster, klosterregler och klosterliv, där hans insatser i mycket blivit normgivande.

Sabas, vars biografi eller *vita* är författad av Kyrillos från Skythopolis, en yngre broder vid klostret, föddes 439 nära Cesareia i Kappadokien. Han kom tidigt att söka sig till den allra strängaste formen av monastisk avskildhet och asketism. 478, efter flera år i öknen, finner han sin plats i en grotta vid ravinerna kring Kidrondalen, halvvägs mellan Betlehem och Döda havet, detta fullständigt sterila landskap. Här förblev han i ensamhet i fem år. "Här levde han anakoretens, eremitens liv", säger Kyrillos, "samtalade med Gud och renade sitt andliga öga för att . . .

Förf. vill framföra sitt tack till professor Lennart Rydén och protopresbyter Christofer Klasson för hjälp främst med litteraturuppgifter och terminologi.



*Mar Saba — klostret. Foto 1980-talet*

kunna skåda Herrens ära" [99:5].<sup>1</sup> Andra eremiter sökte sig snart till honom och Sabas tog sig an dem och anvisade åt var och en en liten grottcell. När skaran vuxit till bortåt ett 70-tal, följer han Guds kallelse och uppför på ravinens norra sida ett torn och de allra första grundmurarna till ett kloster. Detta utökas snabbt och kallas snart det stora Lavra-klostret. Den helige Sabas' tillnamn är just ofta "av den Stora Lavran".

På 490-talet blev den helige Sabas archimandrit med ansvar för alla palestinensiska eremiter. Bl. a. i den egenskapen besökte han 511 och 531 den bysantinske kejsaren i Konstantinopel.

En av de många övernaturliga händelser som tillskrivs den helige Sabas är en mäktig ljusvision [101:20]. En natt skådade han i närheten av sin grotta en ljuspelare som stod på marken och räckte ända till himlen. Synen fyllde honom med fasa men samtidigt också med glädje. Han erinrade sig Jakobs ord från 1:a Mosebok: "Detta måste vara en helig plats. Här bor förvisso Gud och här är himmelens port" (1.M. 28:16).

När han därpå uppsökte själva platsen för ljuspelaren, upptäckte han strax intill en lite större grotta som av naturen formats som en kyrka, med absid, sakristia etc. "I samverkan med Gud", skriver Kyrillos, ordnade han här ett kapell, där gudstjänst firades varje lördag och söndag [102:6]. Några år senare, 491, den 12 december, invigdes kapellet högtidligen.

Antalet munkar växte och detta kapell blev snart för litet. Då kom till klostret två bröder, som Kyrillos jämför med 2:a Moseboks Besalel och Oholiab, dessa konstförfarna män som assisterade Moses vid tabernaklets uppförande [117:5]. "Med dessas hjälp lät vår nye Moses uppföra det som ännu saknades vid vårt frejdade kloster." Utöver bageri och sjukhus främst en kyrka, *katholikon*. Den byggdes mitt emot det tidigare kapellet, på den omtalade ljuspelarens motsatta, östra sida. Den 1 juli år 501 invigdes denna kyrka, helgad Guds Moder, högtidligen.

När den helige Sabas i sitt nittiofjärde år insomnade, den 5 december år 532, begravdes hans jordiska kvarlevor i ett kapell

<sup>1</sup> De främsta källorna har varit Vie de Saint-Sabas, *Les Moines d'Orient* III:2, trad. par A.-J. Festugière, Paris 1962 — de i texten i klammer återgivna siffrorna hänvisar till denna utgåvas marginalnumrering — samt A. Amore, Saba, *Bibliotheca Sanctorum* XI, Rom 1968.

på det lilla atriet mellan dessa två byggnader, dvs. på platsen för själva ljuspelaren [117:14]. Hans grav blev ett betydelsefullt mål för pilgrimer från hela den kristna världen.

Vid två tillfällen på 600-talet blev delar av klostret förstörda, varvid också flera munkar fick sätta livet till. Först persernas anfall 614 och 636 arabernas.<sup>2</sup>

På 700-talet vistades här en man som i betydelse och ryktbarhet kan mäta sig t. o. m. med den helige Sabas: Johannes Damaskenos, teologen, poeten, kyrkofadern. Utan att kunna nås av den ikonoklastiske kejsarens soldater, eftersom klostret nu låg inom kalifens landområden, skrev han här sina traktater till försvar för de heliga bilderna liksom sina många övriga verk. Han levde och dog ca 750, enligt legenden omkring 100 år gammal, i en grotta som nu är hans minneskapell.

I detta kapell förvarade han den Gudsmodersikon, ur bilden till Den trehända Gudsmoedern, (gr. Tricheirousa, ry. Troerutjitsa), vars tillkomst är direkt förbunden med en händelse i Johannes' eget liv.

På grund av falska anklagelser från kejsaren, Leo III Isauriern, lät kalifen i Damaskus. i vars tjänst Johannes var, hugga av dennes högra hand.<sup>3</sup> Johannes bad till Gudsmoedern om hjälp, med löfte om att bruka sin helade hand till att skriva lovprisingar till hennes ära. Skadan läktes och till tack fäste han en silverhand på sin Gudsmodersikon. När Johannes inte långt därefter begynte sin klostertillvaro på Mar Saba tog han ikonen med sig. Den förblev sedan här fram till 1200-talet, då den på skilda vägar kom till Chilandar-klostret på Agion Oros, där den fortfarande bevaras.

Den helige Johannes' relikier bevarades länge i klostret. Bl. a. omnämnes dessa av en rysk abbot, Daniel, som i början av 1100-talet besökte klostret. De saknas däremot i beskrivningen hos en annan rysk abbot, Grethenius, som gästade klostret omkring 1400. Han omtalar att han förevisades Johannes Damaskenos' grottcell, utan att dock nämna relikerna. Det finns också tecken i andra

<sup>2</sup> Denna och övriga uppgifter om klostrets historia efter Den helige Sabas' tid är hämtade främst ur *Baedeker's AA Israel*. London u.å., sid 183—184.

<sup>3</sup> Saint Jean Damascène, *Vie des saints* 3, Paris 1941, sid. 583 ff.



källor som tyder på att relikerna på 1300-talet fördes till huvudstaden, Konstantinopel.<sup>4</sup>

Klostret drabbades av korsfararna, som på 1100-talet stal den helige Sabas' kvarlevor och förde dem till Venedig. I början av 1800-talet förstörde en stor brand delar av klostret, bl. a. kyrkan. Kring mitten av århundradet hjälpte ryssarna till med återuppbyggnaden. Klostret har för övrigt genom seklen haft täta ryska kontakter genom gästande pilgrimer, präster och andra resande.

År 1965 återfördes den helige Sabas' ben högtidligen till klostret, på initiativ av påven Paul VI, som en akt av försoning gentemot östkyrkan. Sabas vilar dock inte i det ursprungliga, fortfarande bevarade gravkapellet utan i *katholikon*.

Huruvida klostret har fungerat kontinuerligt, utan avbrott, sedan Sabas dagar har jag inte kunnat kontrollera, men mycket tycks tyda på det.

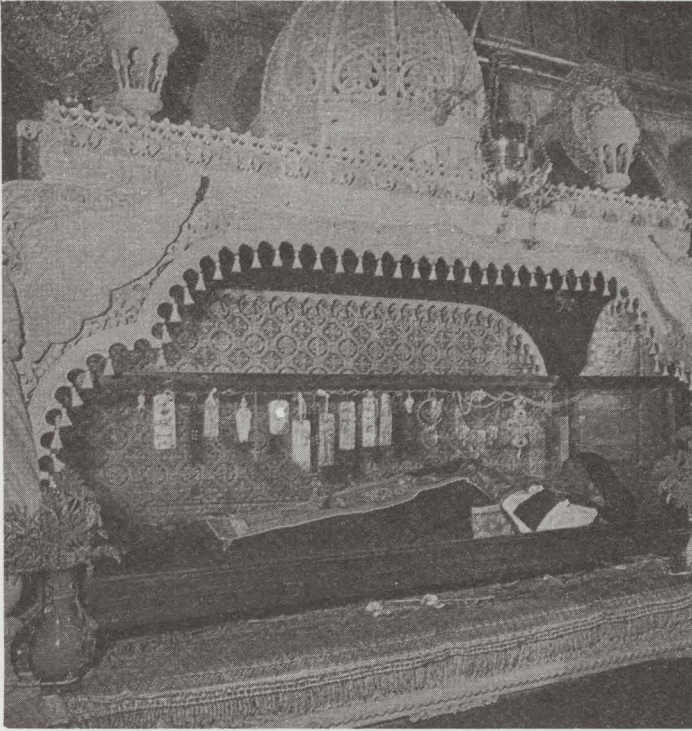
Idag har man här 15 munkar. En av dem, för övrigt ikonmålare, vistades vid mitt besök i ett av klostrets annex eller *skéte*, en grotta utanför området. En mycket gammal prästmunk kom från Ryssland. I övrigt var de flesta greker. Också klostrets *archontaris*, den som ansvarar för besökarna, alltså min sagesman. Här fanns vid tiden för mitt besök även en novis, en fransk fotograf, som första gången kom hit för att göra ett reportage, fascinerats och nu återvänt.

Bageriet, trädgårdsarbetet med grönsaker etc. vidmakthölls nu inte längre. De aktiva brödernas antal är för litet. I stället erhåller man bröd, grönsaker och övriga livsmedel från patriarkatet i Jerusalem en gång i veckan. Klostret är över huvud taget inte längre autonomt utan lyder under patriarken i Jerusalem, som t. ex. också tillsätter *hegumenos* eller abbot.

Låt oss så något granska ett par av byggnaderna, med tanke främst på fresker och ikoner. Och låt oss göra det tillsammans, dvs. följa samma väg som jag i våras (1985).

En majdag, sent på eftermiddagen, stod jag inför klostrets väldiga murar med en liten axelväska innehållande mineralvatten, papper och penna och annan livets nödtorft samt ett brev från patriarkatet, som skulle ge mig tillstånd att övernatta på klostret.

<sup>4</sup> J.-M. Saugey, Giovanni Damasceno, *Bibliotheca Sanctorum* VI, Rom 1965.



*Interiör från klosterkyrkan med Den helige Sabas' sarkofag*

Trots flera ringningar i portklockan hände ingenting. Jag bad min kollega från Jerusalem, som kört mig hit i sin bil, en färd på en dryg timme genom öknen, att för säkerhets skull stanna något. Men till slut kom en broder och öppnade och bilen, min sista kontakt med yttervärlden, kunde fara. Han beklagade väntan, vilket berodde på att vespern just börjat. Vi gick direkt till kyrkan, där jag intog en plats vid en s. k. munkstol vid västväggen. En sex—sju män följde gudstjänsten. Genom den karakteristiska, liturgiska sången kom världen utanför mycket snart att kännas alltmer avlägsen. Under den ca två timmar långa gudstjänsten och i det förhållandevis goda dagsljuset fanns tid att kontempera måleriet.

Freskerna som täckte väggarna enligt gängse ikonografiskt mönster var, såvitt jag kunde se, inte tidigare än 1800-tal, liksom den övervägande delen av ikonerna, både de i ikonostasen och de som fanns i kyrkorummet i övrigt. Två större ikoner just på västväggen skilde sig dock från de övriga: Kristus som biskop samt Guds Moder. Dessa, som såg ut att vara 1500/1600-tal, av kreta-venetiansk typ, hade, fick jag senare veta, ingått i kyrkans tidigare ikonostas. I en glassarkofag på södra väggen vilade den helige Sabas, iklädd munkdräkt och *epitrachilion*.

Efter vespern bjöds aftonvard, som jag fick intaga ensam i ett mottagningsrum för besökare. Strax därpå en kortare "aftonordning" eller aftonförbön, som hölls i narthex. Också här var väggarna rikt bemålade, bl. a. med en väldig Akathistos-framställning på östväggen. Stilen var densamma som i kyrkan. Här fanns för övrigt en datering: 1849. Inte heller ikonerna i detta rum verkade vara av gammalt datum.

Den dagliga matutinen/liturgin firas med endast få undantag i *katholikon*. Vid mitt besök inföll dock just ett sådant. Den firades denna morgon i stället i kapellet ägnat den helige Nikolaus, vilket måste vara identiskt med det grottkapell som uppfördes i ljuspelarens närhet. Grottkaraktären var för övrigt helt påtaglig och detaljerna i vitans skildring överensstämde. Denna dag var minnesdag för de martyrer som dött här vid perseranfallet 614, och Nikolauskapellet är munkarnas — och således även dessa martyrs — gravkapell. Deras ben och kranier vilar synliga i olika delar av kapellet.

Klockan 1 på morgonen, eller 5 lokal bysantinsk tid, börjar klockringningen i stora klockan. En halvtimme senare ljuder slagen från *simmandron* och ytterligare en kvart senare ånyo stora klockan. Gudstjänsten börjar vid 2 och pågår i omkring fem timmar.

När jag, i skenet av ett stearinljus, tar mig från min cell utmed de många trapporna, över atriet till Nikolauskapellet, har matutinen börjat. I dunklet ser jag lågorna från ljusen och oljelamporna, som lyser upp de heliga bilderna och de officierandes ikonlika anleten. Ögonen börjar efter en stund att vänja sig vid mörkret, och när gryningen senare ger ett sparsamt ljus ser jag, att dessa grottväggar saknar gängse freskoutsmäckning, att ikonerna också här ger intryck av att vara av relativt sent datum. De centrala Deesis-ikonerna i ikonostasen skulle dock kunna vara senbysantinska arbeten, av stilen att döma. De många ryska besöken i klostret har här satt spår genom ett flertal ikoner av ryskt ursprung.

Under gudstjänsten kommer plötsligt en av munkarna fram till mig och ber mig lämna själva kapellet. Diakonens utrop i liturgin: "Må ingen av katekumenerna vara tillstädes", denna gamla uppmaning att inför De troendes liturgi stänga dörrarna för den som icke mottagit kyrkans dop har här fått mening och betydelse, för första gången för min del. Inte ens vid mina besök i Athosklostrens kyrkor har detta tillämpats. Dock ställer man nu fram en stol alldeles på andra sidan entrétröskeln, varifrån jag får följa resten av gudstjänsten.

Ytterligare två av klostrets uppgivna sju kapell får jag tillfälle att se: Johannes Damaskenos' kapell, en låg och trång grotta, samt den helige Georgs kapell. Inget av dem tycktes ha några ikoner av större konstnärligt värde. Dock måste tillfogas att jag aldrig kunde närmare granska några av klostrets ikoner och att ljuset ofta var bristfälligt.

Ett annat centralt utrymme som visades mig var refektoriet, *trapezan*, också det med fresker i 1800-talsstil.

Låt oss avslutningsvis stanna inför en ikon som sammanfattar det jag här rapporterat om: en ganska stor Sabas-ikon i narthex. Den är modern, målad av en nu avliden rysk ikonmålare. I centrum den helige Sabas själv, välsignande åskådaren. Ovanför

Kristus Allhärskaren, omgiven av två Gudsmoders-framställningar, av vilka den vänstra är den ovan nämnda Gudsmo- dern med tre händer. Intill denna står just Johannes Damaskenos och vid hans sida den heliga Sofia, Sabas, moder. I övrigt avbildas här heliga män som verkat vid eller utgått från Mar Saba. Klostret återges för övrigt i landskapet till höger bakom Sabas-gestalten, medan man till vänster återfinner ett par av de många dotterklostren. De två grupperna av helgon nederst på ikonerna är de martyrer som gav sitt liv för klostret 614 resp. 636.

Texten på den språkband som den helige Sabas bär, är det citat som traditionellt brukar förekomma på bildframställningar av helgonet och som också omnämns av t. ex. Dionysius av Furna i hans *Hermeneia*: "Den som har övervunnit kroppen han har övervunnit naturen; och den som helt har övervunnit naturen överträffar den".<sup>5</sup>

<sup>5</sup> Dionysius of Furna, *The Painter's Manual*, transl. by P. Hetherington. London 1974, sid. 59.



*Den helige Sabas och helgon från Mar Saba — klostret.  
Modern ikon i Mar Saba.*

## A REPORT FROM THE MONASTERY OF THE HOLY SABAS — A PIECE OF LIVING BYZANTIUM

This paper is divided into two sections. The first one deals with the life of the holy Sabas and with episodes from the history of the Mar Saba monastery. The second gives a report about the monastery today, based on a visit by the author in 1985.

The holy Sabas, one of the prominent figures in early Christianity, was born in 439. After many years of monastic seclusion, he took refuge in a cave in a ravine of the Kidron Valley, which lies in the desert between Bethlehem and the Dead Sea. He remained there in solitude for five years. Other hermits gradually began to gather around him. Finally, following the voice of God, he established a monastery nearby.

In the 490's the holy Sabas became the archimandrite responsible for all hermits in the Holy Land. When he died in 532 his monastery, called the Great Lavra Monastery, was one of the most important.

In the eighth century, the great theologian, poet and church father John of Damascus lived in the Mar Saba monastery. In one of its caves, now a chapel dedicated to his memory, he wrote his famous tract defending the holy images, the icons.

In the twelfth century, the monastery was attacked by the crusaders. They stole the remains of the holy Sabas, and took them to Venice. In 1965, however, the remains were solemnly returned, on the initiative of the Pope, Paul VI.

Today there are 15 monks at the monastery. It is no longer autonomous, but is governed by the Patriarch of Jerusalem, who also appoints the abbot.

The author records his impressions of the frescoes and icons in the main church, in the refectory and in the chapels of the Saints Nicholas, George and John of Damascus. The frescoes all seem to be from the nineteenth century and the icons are principally post-byzantine, for the most part from the nineteenth century.

Finally the author describes in detail a modern icon at the monastery dedicated to the holy Sabas and the saints of the Mar Saba monastery (ill.).

## GUNNAR JARRING

Claes Brorsson Rålamb.

1600-talsresenär, diplomat och kulturpersonlighet\*

Resenärer har vi haft många på 1600-talet och de reste av många olika anledningar. Somliga reste av religiösa skäl — till det Heliga landet. I början av 1600-talet hade Bengt Oxenstierna, Resare-Bengt kallad, gjort sin berömda resa till Främre Orienten. Nils Matson Kiöping var en annan stor resenär som besökte avlägsna delar av Asien. För att bli *stor* resenär måste man komma med en reseskildring. Det hade både Resare-Bengt och Kiöping gjort. Inte skulle Sven Hedin ha blivit en stor resenär, om han inte författat sina reseskildringar. Det skulle, som Strindberg så illvilligt sade om honom, bara ha blivit sand.

Rålamb reste till Turkiet, till den tidens euro-asiatiska stormakt. Under Gustaf II Adolfs tid var en annan resenär till Turkiet ute i liknande ärende. Han hette Paul Strassburg. Men han blev inte stor, han efterlämnade ingen tryckt reseberättelse. Det gjorde däremot Claes Brorsson (Brodersson) Rålamb. Den hade en lång titel "Kort Beskriffning om thet som vid then Constantinopolitanske Resan är föreluppit, Huruledes Kongl. May:tz anförtrodde Ährender äro förrättade etc.etc.". Den kom ut av trycket i Stockholm 1679. Den blev uppmärksammad även i England, där den kom i engelsk översättning 1732. Men Rålamb författade även ett utförligt Diarium under sin resa till Konstantinopel 1657—1658. Det innehåller noggranna anteckningar dag för dag om hans reseupplevelser. Diariet var länge bortglömt — det är först 1963 som det kom ut i en vetenskapligt kommenterad upplaga<sup>1</sup>.

\* Föredrag hållet i Historiska museet, Stockholm den 24 nov. 1985.

<sup>1</sup> Claes Rålamb, *Diarium under resa till Konstantinopel 1657—1658*. Utg. . . . genom Christian Callmer. 241 s., 3 pl.-bl. Ill. Stockholm 1963. (Historiska handlingar. D. 37: 3.)



Vem var nu denne Rålamb?

Claes Rålamb var född den 8 maj 1622. Hans fader var president i Åbo Hovrätt och blev senare landshövding i Finland. Han växte upp i en högadlig omgivning och han fick en gedigen högadlig uppfostran. Han blev student i Uppsala 1638. Som så många andra svenska studenter sökte han sig till utländska universitet. I början av 1640-talet var han inskriven vid universitetet i Leiden, i Holland, senare sökte han sig till Frankrike och studerade vid universitetet i Saumur och Paris. Han förskaffade sig utmärkta språkkunskaper, som kom honom väl till pass längre fram i livet. På hemvägen från Frankrike stannade han till i Osnabrück. Där pågick just fredsförhandlingarna efter 30-åriga kriget. Den unge Rålamb fick då tillfälle att någon tid tjänstgöra i det svenska beskickningskansliet där. Efter hemkomsten till Sverige fick Rålamb redogöra för sina utländska erfarenheter inför självaste rikskanslern Axel Oxenstierna. Sammanträffandet med Oxenstierna föll så väl ut att Rålamb fick vara med om fredskonferensen i Brömsebo 1645. Han utnämndes till 'kavaljer' vid konferensen. Det var Rålamb som skickades till drottning Kristina för att meddela henne att fredsförhandlingarna höll på att bryta samman, och det var han som förde det budskap tillbaka som gjorde, att de kunde avslutas.

Rålamb borde med den utbildning han fått i Frankrike ha haft alla förutsättningar att göra karriär vid drottning Kristinas hov. Men så blev inte fallet. Kanske var han för allvarsamt lagd för att trivas vid det ganska lättsinniga hovet. Så mycket är säkert, att han drog sig tillbaka från livet i Stockholm till sina gods, till gården Länna, som han ägnade all sin uppmärksamhet. Där bedrev han också lärda studier, som framför allt berörde rättsväsendet. De ledde till en bok med titeln "Åtskilliga påminnelser uti rättegångssaker". Han säger själv att han skrivit boken "inte för att fördriva ledsnaden på landsbygden". Den hade tillkommit av "blotta behag till materien, låtandes mig nöja, om mina barn vid deras tillväxt kunde hava därav någon rättelse och nytta".

Rålamb författade sin skrift vid 30 års ålder, men det var först 22 år senare som den blev tryckt. 1674 utgav nämligen Antikvitetsskollegiet boken. Den hade då blivit utökad med andra studier och fått en mera imponerande titel "Observationes juris practicae



*Henric Padibrugge fil. sculpit. Stockholmiæ*

Thet är åtskillige påminnelser uthi rättegångssaker". Boken kom i en ny upplaga 1679.

Det var först när drottning Kristina avsat sig tronen som Rålamb återvände till offentliga värv. Han var tydligen inte bortglömd trots den långa lantvistelsen. När Karl X Gustav tillträtt tronen, blev Rålamb genast kallad till Stockholm. Han fick befattningen som krigsråd och blev beordrad att följa med kungen på fälttåget i Polen, som just hade börjat. Det sades om Karl X Gustav att han "behövde statsmän ej mindre, än krigsoverstar." Rålamb tillhörde kategorien statsmän.

Karl X Gustav hade haft ganska enastående framgångar i Polen. Han hade under ett års fälttåg lagt under sig hela det polska riket. Men nu behövde framgångarna konsolideras, inte genom nya fälttåg utan genom diplomati och statskonst. Och nu kom Rålamb's erfarenheter väl till pass. Han deltog i förhandlingarna i Warszawa med de polska ständerna, han sändes till Posen för att lugna den upproriska stämningen där. Han upplevde många farliga situationer men lyckades alltid med sitt lugn och sin klokhets finna utvägar som gynnade Kungens sak.

Men så den 28 maj 1656 fick Rålamb ett brev från Karl X Gustav. Det ålade honom att omedelbart bege sig från Polen till Pommern. Där skulle han låta sin hustru, som var med i fält, stanna kvar. Själv skulle han bege sig till Preussen, där kungen hade sitt högkvarter. Där skulle han bli informerad om ett viktigt uppdrag som kungen tänkte ge honom. Brevet röjde ingenting om vad för ett uppdrag det var. Allt var hemlighetsfullt och mystiskt.

I Frauenburg i Preussen fick Rålamb företräde för Karl X Gustav och nu fick han veta vad saken gällde — han skulle som Kungens sändebud resa till Konstantinopel och överlämna ett brev till den turkiske sultanen.

Bakgrunden var följande:

Mot slutet av 1655 hade ett turkiskt sändebud Mustafa Hassan ağa vänt sig till Karl X Gustav. Ursprungligen var han kommen för att sammanträffa med Polens kung Johan Kasimir. Men då denne hade besegrats av den svenske kungen, fann Mustafa Hassan ağa det lämpligare att vända sig till segraren. Vad turken hade att säga var, att sultanen hade tänkt erbjuda Johan Kasimir

bistånd om det gällde krig mot ryssarna och kosackerna, men inte mot Sverige. Tvärtom ville han ingå ett förbund med Karl X Gustav. Men under tiden började den svenske kungens militära framgångar väcka oro i Konstantinopel. Kungen började bli för stor. Dessutom var han i förbund med fursten av Siebenbürgen som var en turkisk vasall. Österrike hade också hos sultanen uttryckt misstankar om vad den svenske kungen syftade åt. Karl X Gustav i sin tur började misstänka, att turkarna rentav kunde rycka in i Polen eller i varje fall hindra, att fursten av Siebenbürgen honorerade sitt förbund med Karl X Gustav genom att sända hjälptrupper till honom i Polen. Det var inför dessa utsikter, som Karl X Gustav beslöt sig för att sända en beskickning till sultanen. Den skulle försäkra honom om att Sverige var en vänskapligt sinnad nation. Kungen ville helt enkelt ha över sultanen på sin sida. Men det krävdes mycken diplomati för att komma dithän. Karl X Gustav ansåg att Rålamb var rätt man att utföra detta värv.

Det var ingen sedvanlig beskickning med ett stort antal deltagare och med pomp och ståt som Rålamb fick överta. Han måste resa genom länder som var fientligt inställda till Sverige. Det beslöts, att han skulle endast ha med sig en sekreterare. Det stora problemet var att taga sig genom österrikiske kejsarens länder. Den tidens underrättelseagenter hade redan i Preussen fått nys om Rålamb's resa. Det hade inrapporterats till Wien, där man var inställd på att ta Rålamb tillfånga, när han passerade genom Österrike och dess lydländer.

Resan till Konstantinopel blev strapatsrik och äventyrlig. Rålamb har i detalj skildrat den i sin bok. Det var först i februari 1657 som han gav sig iväg. Under resan genom österrikiske kejsarens länder fick han färdas i olika förklädnader. Än var han köpman, ibland uppträdde han som student, eller som musikanter. Vid ett tillfälle duperade han sina förföljare genom att uppträda som hästhandlare. Han var ofta nära att bli röjd men lyckades alltid klara sig. Om resans besvärligheter skriver hans biograf (Frans Michael Franzén) i Svenska akademiens handlingar så här: "Mer än en gång kom han i livsfara dels av plundrande krigsfolk och andra rövare, dels på äfventyrliga vägar, der stundom en plötsligt översvämmande flod omgaf hans vagn, så att hästarna nästan måste simma, stundom ett bottenlöst kärr hotade att upp-

sluka honom, eller där han på händer och fötter måste krypa fram på isbelupna bergsbranter vid brädden af ett omåttligt bråddjup, hvarvid håren, säger han, reste sig på hans huvud.”

Det var ingen bekvämlighet för en resande svensk diplomat på den tiden.

Men i och med att Rålamb kommit in på siebenbürgiskt territorium blev läget bättre. Nu var faran över att han skulle bli tillfångatagen av de kejsrerlige. Han blev mottagen av den unge Frans Rakoczy i Georg II Rakoczys frånvaro. Rålamb fann att han var den bästa och humanaste ungrare som han hade umgått med. För övrigt var han inte nådig mot ungrarna: de är i gemen bondehögfärdiga, ovettiga och grova i sina seder, de föraktar andra och finner inget som uppgår mot deras eget svinaktiga leverne. De menar att om de bara har höns, fläsk och vitlök och därtill starkt ungerskt vin, så har de den största vällyst i världen. Vinet mera suger än dricker de ur ”leda, gemena sten- och träkrus, de där icke allenast hava smala halsar utan ock är av allehanda orenlighet tillstoppade.”

Nästa anhalt på resan var Valakiet, också en turkisk lydstat — det ingår i våra dagars Rumänien. Här blev mottagandet ännu festligare än i Siebenbürgen. Fursten — eller hospodaren som han kallades — bjöd på en stor middag. Maten var smaklig och väl tillagad. Man åt på silvertallrikar och med silverbestick. ”När skålarna dracks, så drack turkiske kejsarens först, därefter svenske Kungens som fursten av Valakiet drack ur två glas, sultans ur endast ett glas. Vid var skål ”sorlades med allehanda spel, harpor, fedlor, pipor, trummor, pukor och allehanda andra turkiska instrument”.

Rålamb märkte, att han nu närmade sig det turkiska riket och turkisk kultur. Några veckor senare befann han sig inom Turkiets gränser, i Silistria, där han blev mottagen av den turkiske paschan, med stor pomp och ståt som det anstod ett sändebud till sultanen. Men här råkade Rålamb ut för ett protokollärt bekymmer. Turkarna krävde, att Rålamb skulle lägga av värjan innan han gick in i audienssalen. Rålamb vägrade och förklarade, att det skulle betyda ringaktning för svenske kungen, och för övrigt var han inte sändebud till paschan i Silistria utan till sultanen själv. Paschan var sur men fick ge efter, lugnade sig så småningom och sade till en av sina emirer: ”Det är inget under att man talar om

de svenske att de är soldater. Se på den här unge mannen hur dristigt han talar”. Sedan övergick paschan till att skämta med Rålamb: varför lät han inte sitt skägg växa ut? Och sedan bjöd han på kaffe och lärde honom, hur man skulle dricka det heta kaffet utan att bränna sig. Det är små mänskliga detaljer som Rålamb tagit med i sin eljest ganska högtidliga resebeskrivning. Kaffet tilltalande inte honom — det smakade som stekta ärtor.

Den 14 maj var Rålamb framme i Konstantinopel. Han möttes utanför staden ”vid en källa där det stod ett stort valnötsträd” av sultanens representant med 24 härolder till häst, och så gjorde Rålamb sitt protokollära intåg i Konstantinopel enligt konstens alla regler.

Rålamb gjorde utan tvivel två kapitala misstag redan från början. Det ena var, att han inte medförde några gåvor till sultanen. Det andra var, att han omedelbart vid ankomsten till Konstantinopel tog emot representanter för engelska och franska ambasadörerna. Turkarna påtalade, att det inte var sed att ett främmande sändebud tog emot besök av utländska kollegor, innan han hade fått företräde hos sultanen — det är inom parentes sagt en regel som gäller ännu idag, även om den håller på att uppmjukas. Rålamb urskuldade sig med att det var sed bland de kristne att omedelbart träffa sina trosbröder och att inget av vikt hade sagts vid sammanträffandena. Turkarna lät sig nöja härmed, men det är inget tvivel om att Rålambs utgångsläge försämrades genom att han inte hade förstånd att till punkt och pricka följa det turkiska protokollet. Att han inte medförde gåvor förklaras väl därav att han fick ta sig fram genom Österrike i förklädnad och utan den svit som anstod ett sändebud.

Men vem var hans motpol i Konstantinopel? Vem skulle han förhandla med? Det var storvisiren Mehmet Köprülü.

Sultan var Mehmet IV. Han var en svag monark som mest ägnade sig åt ett bekvämt och utsvävande levnadssätt. Han var känd för att vara en stor jägare som anordnade praktfulla jaktutflykter i huvudstadens omgivningar. Sin övriga tid ägnade han åt haremslivets fröjder. Längre fram i tiden ledde hans indolenta levnadssätt till att han blev avsatt. Mot den bakgrunden är det lätt att förstå att en stark storvisir — sultanens närmaste man — hade lätt att tillvälla sig makten.

Mehmet Köprülü var av albanskt ursprung. Han var född i en liten obetydlig albansk by — det sades om honom att han aldrig under sitt långa liv lärde sig att läsa och skriva ordentligt. Han började sin karriär i sultanens tjänst som kökspojke i det kejserliga köket, avancerade till olika befattningar i skattkammaren och i sultanens hushåll. Men det sades om honom, att han var besvärlig att ha att göra med — därför att han var energisk och ärlig. Det var dygder som inte var uppskattade i sultanens omgivning, där korrupktion av olika slag regerade. Så unge Mehmet skickades iväg ut till provinsen. Han hamnade i en by som hette Köprü — det betyder ”bro”, och det gav honom tillnamnet Köprülü ”mannen från Köprü”. Där skötte han sig väl — som väntat var, gifte sig rikt och behöll kontakterna med Konstantinopel, trots att han en gång intrigerats bort därifrån. Efter några år var han tillbaka i huvudstaden och fick en hög befattning i Skattkammaren. Han hade hela tiden stått under beskydd av en mäktig pascha, Huschref Pascha, men så en vacker dag mördades denne, och Köprülü hade inget annat att göra än att återvända till sin by Köprü. Men han tappade inte modet utan började på nytt långt ute på den anatoliska landsbygden att bygga upp sin ställning. Han valde nu den militära sidan, fick olika höga befattningar inom krigsmakten, deltog i belägringen av Bagdad med stor framgång. Som belöning blev han *kapuci başı* d.v.s. chef för övervakningen av sultanpalatset och sedan hovstallmästare. Efter hand utsågs han till vesir och ståthållare i Trabzon. Men än en gång blev det palatsrevolution hemma i Konstantinopel. Köprülü föll i onåd och tvangs att återvända till sin hemby. Samma schema upprepades — efter några år var han tillbaka i sin forna gunst, nu som skatteindrivare i Damaskus, säkert ett lukrativt jobb. Nästa gång ser vi honom tillbaka i Konstantinopel, där han lyckades skaffa sig inflytande hos sultanmodern Kösem Sultan. Men det väckte ont blod hos några av hans avundsmän, som lyckades få den dåvarande storvesiren att förvisa honom till en avlägsen del av riket. Under tiden tilltog korrupktion och oreda vid sultanens hov, och det kom till slut till den punkt då något radikalt måste göras för att få slut på missförhållandena. Sultanmodern och den svage sultanen förstod till slut att Köprülü var mannen som skulle göra det. 1656 utnämndes han till storvesir. Han var då 80 år gammal. Under hela sitt växlingsrika liv hade



KIVPRELI MEHEMET PASCIA GRAN VIZIR DELL' IMPERIO OTTOMANNO.

Anno 1660.

*Lionel del*

*Lionel del*



han förskaffat sig ett rykte för att vara en hederlig och skicklig administratör.

Köprülü accepterade inte sin post utan förbehåll. Han visste hur de förutvarande storvesirerna hade varit utsatta för intriger och förtal. Han begärde av sultanen, att denne inte skulle utfärda förordningar och beslut som inte i förväg hade godkänts av honom, att han skulle ha fri hand att utnämna och avskeda ämbetsmän och att sultanen skulle vägra att lyssna på de eventuella illvilliga historier som kunde komma att utspridas om honom och framför allt vägra att tro på dem. Sultanen gick med på allt.

Därmed var grunden lagd för den dynasti av storvesirer, alla med namnet Köprülü som kom att regera Turkiet under åren 1656 till 1702. Mehmet Köprülü regerade kraftfullt och hänsynslöst och det blev många huvuden som kom att rulla.

Det var denne man, storvesiren Mehmet Köprülü pascha, som Rålamb tidigt på morgonen den 17 maj 1657 skulle träffa. Rålamb säger i sitt diarium, att han i förväg hört mycket "grymt" om honom och att han var en häftig man. Vi kan utgå ifrån att det inte var utan spänning som han begav sig till mötet. Egentligen hade Rålamb velat uppskjuta sammanträffandet, av två skäl: det ena var att det var pingstdagen, det andra att han skadat ena foten på resan genom Balkan, så att han inte kunde stödja på den. Men storvesiren insisterade på att mötet skulle ske just den dagen, så det var intet att göra. Kl. 8.30 på morgonen gav sig Rålamb iväg till häst i en procession föregången av hans *çavuş* "härold". Han var så illa därän, att han måste nästan bäras in i det förrum, där han hade att avvakta att bli insläppt till storvesiren. Rålamb anmärker, att man måste alltid något "töva", vanligen i förstugan, innan man blir insläppt till storvesiren. Han uppfattade det som ett särskilt tecken till ynnest, att han slapp att vänta i förstugan utan fick genast komma in i ett förmak.

Så fördes Rålamb in i audienssalen, placerades i en karmstol klädd med röd sammet, av fransysk modell. Mitt emot honom stod en pall på vilken storvesiren tog plats. Denne började med att genom tolken förhöra sig om vad som hänt med hans fot och uttalade sitt medlidande med delegaten och hopp om snar bättring. Efter detta inledande och uppmjukande samtal tog Rålamb till orda med ett "tjenligt compliment" och överlämnade Karl X Gustavs

brev till sultanen, vilket storvesiren med vördnad tog emot och överlämnade till kanslichefen. I grund och botten var det samma procedur som gäller ännu idag, när ett sändebud överlämnar sina kreditivbrev.

Detsamma gäller om Rålamb's diplomatiska teknik, när han muntligen redogjorde för ändamålet med sin beskickning. Han hade låtit översätta de viktigaste punkterna i sin föredragning till turkiska och överlämnade dem i skriftlig form. Orsakerna härtill, säger Rålamb, var följande: han litade inte på tolkarna, att de rätt översatte vad han hade att säga; han var rädd att de använde andra ord än han själv; att de lade till ur egen fatatur och det kunde vara till skada för kungens budskap. 2. Risken var vidare att turkarna var så distraherade, att de inte rätt uppfattade vad han hade att säga. 3. Turkarna orkade inte med att höra några långa anförande, utan allt som måste sägas måste sägas kortfattat. 4. När ett utländskt sändebud hade företräde, fick man också räkna med att de andra utländska kollegorna hade lyckats smuggla in sina spioner bland de närvarande. 5. Det var sed hos turkarna, att man lämnade skriftligt besked — t.o.m. storvesiren hade skriftlig uppteckning med sig, när han hade företräde hos sultanen.

Vi kan utgå från att Rålamb hade kommit till dessa slutsatser efter råd från några av sina utländska kollegor, framför allt från engelske ambassadören som var mycket välvilligt inställd till Rålamb.

Så började den 80-årige storvesiren fråga ut Rålamb. ”Hur stod det till med Hans Majestät Konungen? Var befann han sig? Hur stark var Rakoczy? Vad var anledningen till detta närmande mellan honom och den svenske kungen? Vilka städer och fästningar hade Karl X Gustav intagit under fälttåget i Polen?” Det var frågor som Rålamb lätt kunde svara på.

Men så kom det knepigare frågor: ”Hade kungen slagit polackerna efter det att han gått i förbund med Rakoczy?” Det gav Rålamb anledning att ge en längre redogörelse för allt vad som hänt under det polska fälttåget; men efter samröret med Rakoczy hade det inte varit någon större drabbning. För övrigt hade den polske kungen inte så stora styrkor kvar, att han kunde ge sig in på någon mera omfattande drabbning. Till detta replikerade storvesiren: ”varför höll då den svenske kungen en stor armé i Polen

om polackerna inte var i stånd att göra något motstånd? Vore det då inte bättre att föra armén tillbaka till sitt eget land?" Detta var onekligen en delikat fråga. Den gav emellertid Rålamb anledning att närmare utveckla hela den svenska militära och politiskt filosofien. Genom påvens och de kejsrerliga stämplingar hade polackerna svikit sin trohetsed till svenskarna och kungen hade därför blivit tvungen att föra krig mot polackerna, som han betraktade som rebeller. Rålamb berättade sedan, hur Polen genom påvens intriger hade gett sig in på ett förbund med ryssarna och gått med på att tsarens son skulle bli polsk konung. Härtill svarade storvesiren, att han aldrig kunde tro att polackerna skulle gå med på det. Rålamb hade emellertid indirekt fått fram det som sägas skulle — att kriget i Polen syftade åt att hålla ryssarna stängna, något som han hoppades skulle vara skön musik i turkiska öron. Men så lätt gick det inte: turkarna var misstänksamma mot den turkiske vasallfursten Rakoczy och uppskattade inte det svenska samröret med denne. Rakoczy hade tagit sig för stora friheter, vilket utan omsvep uttrycktes till den siebenbürgiska beskickningen som hade ankommit nästan samtidigt med Rålamb till Konstantinopel.

Men Rålamb hade fått framfört sitt budskap både muntligen och skriftligen och det var huvudsaken. Formellt skulle budskapet gå vidare till sultanen — men det var ändå storvesiren som bestämde.

Rålamb skriver själv i sin reseberättelse, att besöket hos storvesiren hade avlöpt bättre än han hade väntat. De närvarande hade storligen förundrat sig över att storvesiren varit så älskvärd — normalt sett gav han endast surmulna och lätt argsinta svar. Innan Rålamb lämnade audienssalen hängde storvesiren på honom en turkisk kaftan. Det var en hedersbevisning som även kom hans följe till del — en hedersbevisning som hörde till bland alla turkiska folk och i alla möjliga högtidliga sammanhang. När jag en gång mot slutet av 1960-talet var med Tage Erlander i den turkiska sovjetrepubliken Uzbekistan, blev vi i huvudstaden Tashkent iklädda var sin mantel på gammalt turkiskt manér. Så den seden är inte bortglömd ens i dag.

Två dagar senare var den stora dagen inne, då Rålamb fick överlämna sina kreditivbrev till sultanen eller Käjsaren, som han vanligen kallar honom i sitt diarium. Det var fysiskt ansträngan-

de att vara ambassadör vid det tillfället. Uppstigning kl. 3 på morgonen, därefter med båt över till hamnen vid sultanens palats, där en häst väntade på sändebudet. Där formades det en stor procession som inleddes av härolder och löpare samt det siebenbürgiskt sändebudet. Därefter Rålamb själv till häst följd av sekreterare och svit som uppgick till ett 40-tal personer. Rålamb red så över den första borggården fram till porten till den andra, där han fick stiga av hästen på en särskild marmorsten, avsedd just för det ändamålet. Sen fick han gå till fots över inre borggården. Den var beväxt med cedrar och lagerbärsträd, mellan vilka det betade rådjur och hjortar. Där väntade janitschar äga, chefen för janitscharerna, och hans officerare med stora fjäderbuskar i huvudbonaderna och iklädda färgrika brokadmantlar. Bakom dem stod mellan 1000 och 1200 janitscharer uppställda. Mitt över stod en rad härolder med höga vita turbaner. Så fördes de in i en särskild sal, som kallades divanen. Där väntade storvesiren. Han var klädd i en vit atlasmantel fodrad med sobel-skin. Rålamb är mycket noga med att återge alla detaljer. Längre fram satt det 60 till 70 paschor alla klädda i vita brokadmantlar och med vita turbaner. Så placerades Rålamb och hans följe på vänstra sidan i salen, där de fick sitta ner. Efter en omständlig ceremoni med utbetalning av penningbelopp till janitscharerna och palatstjänarna skrev storvesiren en "sedel" till sultanen, vari han meddelade, att sändebudet ankommit och utbad sig order om audiensen. Sedeln bars in till sultanen på en silverbricka av en överste portväktare. När han kom tillbaka med sultanens likaledes skriftliga svar bar han det högt uppe i sin högra hand. Alla reste sig och bugade sig djupt när sultanens svar ankom. Under absolut tystnad intog man därefter en måltid. Alla satt med ögonen i bordet. Ingen fick se upp, därför att sultanen satt i en övre våning och iakttog de ätande. Rålamb räknar noga upp alla som deltog i måltiden med angivande av deras titlar och verksamhetsområden.

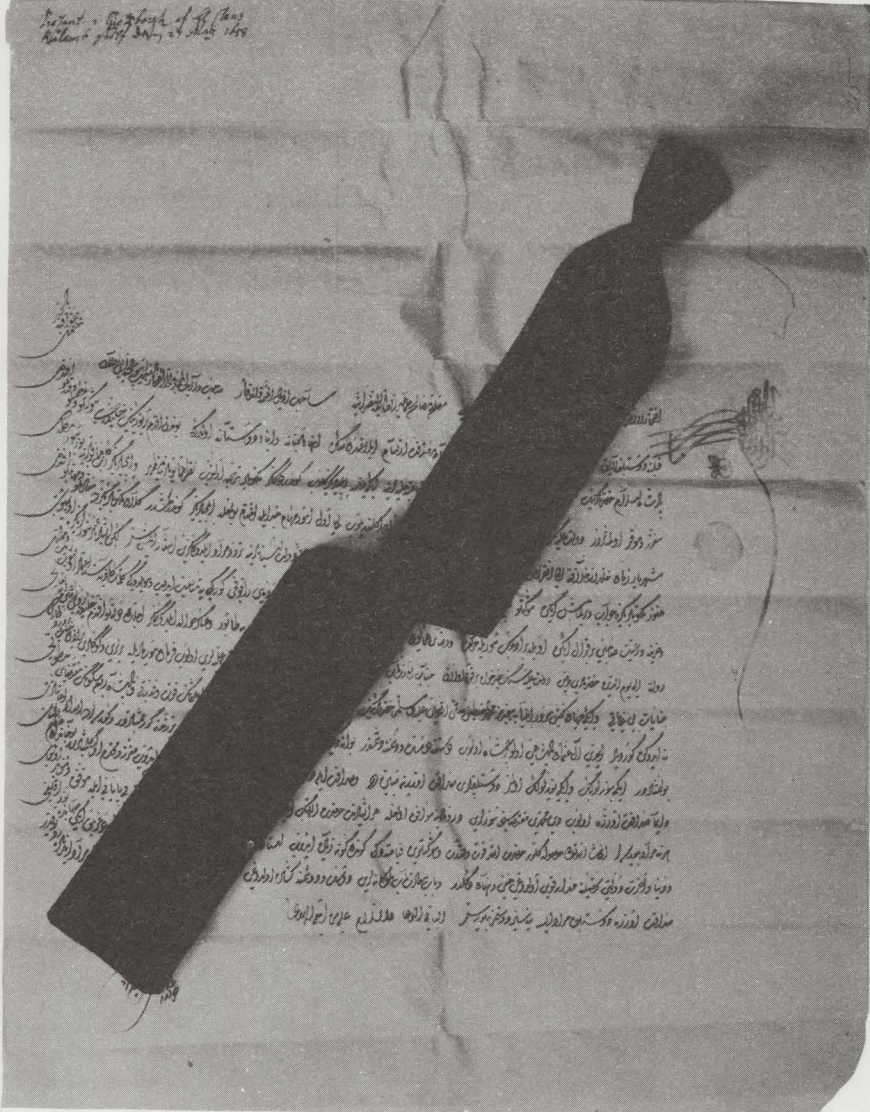
Divan-huset, där sultanen tog emot, beskrivs av Rålamb som litet och mörkt. Sultanen satt där på en tron med en gyllene tronekrona. Den liknade en fransysk säng. Röda sammetsmattor med guldbroderier låg på golvet. Sultanen var en yngling om 18 år med ett avlångt ansikte. Han såg timid och föga begåvad ut. Han hade vit turban med två hägerfjädrar, en på var sida. Stor-

vesiren, ett antal paschor och andra dignitärer stod längs väggarna. De stod orörliga som om de hade varit fastspikade i väggen. Vidare fanns cheferna för sultanens eunucker där, både vita och svarta. Två ceremonimästare tog nu Rålamb i vardera armen och förde honom fram till sultanen, där han bugade sig och fördes några steg bakåt, varefter de släppte taget i honom. Därpå fördes den siebenbürgiske gesanten fram. Han slogs "fyrfota i golvet" och samma behandling vederfors sviten. Så fick Rålamb ordet och framförde på latin kungens hälsningar till sultanen. Han gjorde det så kortfattat som han kunde, men när han ville övergå till att skildra orsaken till sin beskickning, blev han avbruten av storvesiren, som sade att han redan underrättat sultanen härom och att någon upprepning inte behövdes. Men Rålamb överlämnade i varje fall Karl X Gustavs brev, som han låtit sy in i en påse av blå brokad — han hade fått veta att så var seden vid sultanens hov. Och så var audiensen slut. Det kan kanske vara av intresse att veta, att det ligger en lång rad sådana brokadpåsar i Riksarkivet. De innehåller alla de turkiska och tartariska skrivelser som på 1600-talet överlämnades till svenska regeringen.

Nu började en väntans tid för Rålamb. Turkarna var för all del välvilliga, men det kom inget svar på hans framställning om förbund mellan Sverige och Turkiet. Dessutom anlände ytterligare en beskickning från Sverige ledd av Riga-tysken Gotthard Wellings. Karl X Gustav hade helt enkelt dubblerat beskickningarna till sultanen i den förhoppningen att åtminstone en av dem skulle komma fram. Wellings ankomst förbättrade inte situationen. Båda delegaterna fick förgäves vänta på företråde hos storvesiren. Det var inte förrän mot slutet av februari 1658 som de fick företråde för honom. Han var då med sultanen i Adrianopel. Det betydde ett tämligen kallt avsked, och något tal om ett vänskapsförbund mellan Sverige och Turkiet var det inte. I juni kunde Rålamb i Göteborg berätta för Karl X Gustav om alla de vedermödor som han måst utstå.

Under vistelsen i Konstantinopel lät Rålamb utföra 20 stora målningar som avbildar sultanens hovstat tågande genom Konstantinopel. Av dem är 15 tavlor bevarade i Nordiska Museet. De är väl värda sin egen beskrivning.

Present - the strength of all hands  
Målning 23 maj 1658



Sultanens skrivelse, inlagd i en 68 cm lång påse av rött atlassiden, enligt notisen överlämnad av Claes Rålamb i Göteborg den 23 maj 1658.  
Foto av originalet i Riksarkivet, Stockholm

CLAES BRORSSON RÅLAMB — A SWEDISH TRAVELLER, DIPLOMAT  
AND INTELLECTUAL LEADER IN THE 17th CENTURY

Claes Brorsson Rålamb (1622—1698) was a Swedish statesman and diplomat who in 1657—1658 was commissioned by King Charles X Gustav to go to Turkey *en mission spéciale* in order to assure the Turkish Sultan of Swedish friendship and cooperation. Rålamb wrote a short account in Swedish of his mission which was published in 1679. An English translation entitled *A Relation of a Journey to Constantinople* by Nicholas Rolamb, transl. from the copy printed in Swedish at Stockholm appeared in London in 1732. But Rålamb also kept a detailed diary during his travels to Turkey and his stay in Constantinople. It was published in 1963 in Stockholm together with comments and notes. It forms a valuable source for our knowledge of 17th century European Turkey with interesting observations of life in the capital and at the Sultan's court and of Rålamb's travels through the Balkans.

DIMITRI THEODORIDIS

## Ein latenter zentralasiatischer 'Herr der Winde' bei Kirgisen und Turkmenen

Von den islamischen Völkern Zentralasiens scheinen es die Kirgisen zu sein, deren vorislamische religiöse Welt und ihre Überbleibsel wissenschaftlich am besten untersucht wurden.<sup>1</sup> Einerlei, ob aus purem religionswissenschaftlichem Interesse oder im Dienst einer atheistisch-aufklärerischen Agitation, machten die Untersuchungen dieser spezifisch zentralasiatischen *ğāhiliya* eine Fülle von wertvollen Materialien zugänglich, welche zudem als willkommene Beiträge zum Verständnis der ethnischen Eigenart der Kirgisen angesehen werden dürfen.

Bei der Forschung der vorislamischen religiösen Vorstellungen der Kirgisen wurde — gewiß fundierter — abermals die gängige Beurteilung bestätigt, wie oberflächlich die Islamisierung und wie peripher die Rolle des Islams in der kirgisischen Gesellschaft gewesen und geblieben ist. Dieser Sachverhalt, der nicht zuletzt auf das stark ausgeprägte Nomadentum der Kirgisen zurückzuführen ist, trifft nicht oder nicht im gleichen Maße auf sesshafte Turk-

<sup>1</sup> Aus den mir bekannten wichtigsten Arbeiten seien hier folgende erwähnt: Z. N. Vorožejkina, *Doislamskie verovanija kirgizov v XVI v. (po rukopisi 'Zija al-Kulub')*, in: *Voprosy filologii i istorii stran sovetskogo i zarubežnogo Vostoka*. Moskau 1961, S. 182—189; Ju. A. Šibaeva, *Nekotorye religiozno-bytovye perežitki u kirgizov Vostočnogo Pamira*, in: *Voprosy istorii SSSR*. Dušanbe 1966 [Trudy Tadžikskogo gosudarstvennogo universiteta imeni V. I. Lenina. Serija istoričeskich nauk, vypusk 2], S. 300—329; O. Karaev, *Arabskie i persidskie istočniki IX—XII vv. o kirgizach i Kirgizii*. Frunze 1968; T. Dž. Bajaljeva, *Doislamskie verovanija i ich perežitki u kirgizov*. Frunze 1972. Das in älteren Quellen auftauchende Wort *fağmūn* für 'Priester' oder 'Schamane' (vgl. T. Dž. Bajaljeva, *A.a.O.*, S. 118; O. Karaev, *A.a.O.*, S. 96) führt J. A. Boyle (*Turkish and Mongol Shamanism in the Middle Ages*, in: *Folklore* 83 [1972], 177—193 und bes. S. 180, Anm. 17) auf sogdisch \**vayvēβan* 'God's prophet' zurück.



völker Zentralasiens, wie etwa auf die Uiguren oder die Usbeken zu, bei denen der Islam eine entschieden größere autoritative Macht darstellte.

In diesem Zusammenhang ist sicherlich auch der Kult islamischer Heiliger zu verstehen. Bei den Kirgisen sind sie nicht nur Vermittler zu Gott oder Helfer, die kraft ihrer Heiligkeit bei Not dem gläubigen Hilfesuchenden beistehen. Sie sind auch nicht nur legendäre Gründer, Leiter und Beschirmer von Zünften,<sup>2</sup> wie sie sonst vorwiegend im Volksislam persischer Prägung zu finden sind. Bei den viehzüchtenden Kirgisen wie bei manchen anderen Turkvölkern Zentralasiens haben die islamischen Heiligen eindeutige Funktionen vorislamischer Gottheiten übernommen und sind Schutzpatronen der Tiere bzw. des Viehs geworden.

Die Frage, ob der eine oder andere Schutzheilige gelebt und so gewirkt haben mag, daß ihm nach seinem Tode die Rolle eines übernatürlichen Beschützers zugedacht wurde, dürfte unwichtig sein. Für den Kirgisen wichtig war allein der klar abgegrenzte Wirkungsbereich des Schutzheiligen bzw. die ihm zugeteilte Aufgabe, das anwendbare Wissen, wer weswegen angerufen werden soll. So bleibt zum Beispiel *Baba Dıyqan*, der Schutzpatron der Ackerbauern<sup>3</sup> der 'Vater Bauer' (pers. *dihqān* 'Bauer, Landwirt') eigentlich namenlos und ist doch etikettiert; in seinem vermeintlichen Namen steckt seine Zuständigkeit, unabhängig davon, daß er in der Gestalt eines großen, wilden, kornfressenden Vogels (wie etwa Fasan, Taube u.ä.) dargestellt wird!

Mit *Zenği Baba* (~ *Üzöngü Baba*), dem 'Schutzpatron des Großviehs'<sup>4</sup> bzw. dem 'Schutzpatron der Rinder'<sup>5</sup> verhält es sich

<sup>2</sup> Erwähnenswert ist hier die Nachricht, wonach die usbekischen (Taxi-)Chauffeure den 'Propheten Daud' als ihren Schutzpatron betrachten (vgl. darüber V. N. Basilov, *Ku't svjatyx v Islame*. Moskau 1970, S. 23). Daß der Heilige in diesem Fall mit der Zeit gegangen wäre, d.h. daß sein Patronat die Umstellung von Kutsche auf Taxe als Personenbeförderungsmittel überdauert hätte, ist gut denkbar.

<sup>3</sup> Siehe K. K. Judachin, *Kirgizsko-russkij slovar'*. Moskau 1965, S. 205 s.v. *diyqan*.

<sup>4</sup> K. K. Judachin, *A.a.O.*, S. 90 s.v. *baba*.

<sup>5</sup> H. Z. Koşay, Kara Kirgizlarda ehli hayvanlar ile ilgili kelimeler, in: *Fuad Köprülü armağanı. Mélanges Fuad Köprülü*. Istanbul 1953, S. 301—303. Man vergleiche hierbei die Bezeichnung *Gavāmpati* 'Herr der Stiere' für die indische Gottheit *Siva*.

dagegen anders. Hier haben wir es mit einem Namen zu tun, der offenbar nicht mehr verstanden und daher mißdeutet wurde. Sonst wäre der Bedeutungswandel vom 'Neger-Vater' (*Zengi Baba*) zum 'Steigbügel-Vater' (*Üzöngü Baba*), den die beiden Namensformen implizieren, kaum erklärbar. Und doch sollte m.E. eine ursprüngliche gedankliche Beziehung zwischen den Wörtern *zengi* 'Neger' und *qara* 'schwarz' und 'Großvieh' (vgl. *zengi* bzw. *üzöngü baba* und noch die Pluralform *zengiler* 'Großvieh')<sup>6</sup> angenommen werden.

Aber nicht nur sprachlich verdient der Schutzheilige Beachtung, sondern auch die erstaunliche geographische Verbreitung seines Kultes: *Zengi Baba*, der 'Großvater Zengi' ist bei den Kasachen<sup>7</sup> als 'Schutzpatron des Großviehs' anzutreffen. Mit einem etwas eigeengten Wirkungsbereich stellt *Zenḡi Bāba* ('Großvater Zengi') als 'Schutzpatron der Kühe' eine vertraute Heiligengestalt des turkmenischen Volksglaubens<sup>8</sup> dar. Durch eine unerwartete Verwandlung zu einer 'Schutzpatronin der Kühe' findet man ihn noch unter dem Namen *Zängü Māmā* ('Großmutter Zängä') bei den Uiguren<sup>9</sup>. Die Feststellung seiner Beliebtheit bei zentralasiatischen Viehzüchtern erscheint einleuchtend und genau so legitim wie die Versuchung *Zengi Baba* mit jenem zentralasiatischen islamischen Mystiker und Wundertäter *Zangī Ata*, der im Werk *Nasā'im al-maḥabba min šamā'im al-futuwwa* von 'Alī Šīr Nawā'ī (st. 1501)<sup>10</sup> erwähnt wird, in Verbindung zu bringen.

<sup>6</sup> K. K. Judachin, *A.a.O.*, S. 345 f. s.v. *qara* (10) und S. 290 s.v. *zengi*.

<sup>7</sup> Ch. Argynbaev, *Narodnye obyčai i pover'ja kazachov, svjazannye so skotovodstvom*, in: *Chozjajstvenno-kul'turnye tradicii narodov Srednej Azii i Kazachstana*. Moskau 1975, S. 194—204.

<sup>8</sup> *Turkmensko-russkij slovar'*. Moskau 1968, S. 62 s.v. *bāba*.

<sup>9</sup> A. von Le Coq, *Sprichwörter und Lieder aus der Gegend von Turfan*. Mit einer dort aufgenommenen Wörterliste. Leipzig und Berlin 1911 [Baessler-Archiv. Beiträge zur Völkerkunde. Beiheft I], S. 86 s.v. *pir*.

<sup>10</sup> C. Brockelmann, *Newā'īs Biographien türkischer und zeitgenössischer Mystiker*, in: *Documenta Islamica Inedita*. Berlin 1953, S. 221—249 und bes. S. 227 und M. F. Köprülü, *Orta-Asya Türk dervişliği hakkında bazı notlar*, in: *Türkiyat Mecmuası* 14 (1964 [1965]), 259—262 und bes. S. 261. Es wurde längst auf den Kult um die Grabstätte *Zangī Ata's*, des 'Schutzheiligen der Hirten' im gleichnamigen, etwa 17 km von Taškent entfernten Ort hingewiesen. Dorthin pflegten vor allem Hirten alljährlich im Herbst zu pilgern, um am Grab des Heiligen den *ziker* abzuhalten. Der Ort beherbergt noch das Grabmal von <sup>1/2</sup>Anbar Bībī, einer Frau; vgl. V. A. Šiškin,

Wer nun vermuten würde, der vorislamisch-islamische Synkretismus fände bei den Kirgisen seinen Höhepunkt und somit sein Ende bei jenen elusiven Schutzpatronen von Viehherden, der wird überrascht sein zu erfahren, daß es mindestens noch einen 'Gebietler der Winde' gibt. Diese merkwürdige Gottheit, dieser zentralasiatische Amtskollege des altgriechischen *Aiolos*, dem es — wie mir scheint — immer wieder geschickt gelang, sich der Erforschung zu entziehen, kann nur deswegen außerhalb der Kirgisischen SSR aufgespürt werden, weil eine Mitteilung über ihn, vielleicht die einzige, in einem literarischen Werk enthalten ist.

Kein geringerer als der kirgisisch-sowjetische Schriftsteller Čingiz Ajtmatov (geb. 1928 im Dorf *Šeker*, Rajon *Kirov* [Kirg. SSR]) liefert in seiner *Erzählung Aug in Auge* (Titel des Originals: *Betme bet*, entstanden 1958) den kostbaren Beleg über den 'Herrn der Winde'.<sup>11</sup> Der Passus lautet:

Vom alten Druschplatz am Rande des Feldes kam der Duft warmen, abgelagerten Getreides. Dort wendete jemand das Stroh. Es war Sejde. Sie stopfte einen Sack voll Spreu, schleppte ihn auf eine kleine Anhöhe und rief durch einen Pfiff den Schutzpatron der Winde. Wie Goldkörnchen im Sand suchte sie die Getreidekörner auf — eine ermüdende langweilige Arbeit.

Man mag enttäuscht sein über Knappheit der Mitteilung, der wir das Vorhandensein dieser wundersamen anemologischen Personifizierung verdanken. Man kann allerdings der Mitteilung noch die Einzelheit entnehmen, daß Gunst und Hilfe des Herrn der Winde durch einen Pfiff in Anspruch genommen werden. Mehr darf man von Č. Ajtmatov nicht erwarten, der ja aus dem Reich-

Mazary v Zangi-ata, in: *'Iqd al-ğumān*. V. V. Bartol'du turkestanские druž'ja učeniki i počitateli. Taškent 1927, S. 165—170 und bes. S. 165. Zum Gebäudekomplex um die beiden Mausoleen s. den schön bebilderten Band von V. A. Bulatova — L. Ju. Man'kovskaja, *Pamjatniki zodčestva Taškenta XIV—XIX vv.* Taškent 1983, S. 77—91. E. Esin glaubt in ihrem Aufsatz 'Eren': Les *dervīš* hétérodoxes turcs d'Asie Centrale et le peintre surnommé 'Siyāh-Ķalam' (in: *Turcica* 17 [1985], 7—41 und bes. S. 36 f. und dazu Taf.IIIc) das Paar Zangi Ata und Anbar Bibī auf einer Miniatur des Klebebandes Topkapı Sarayı, Hazine 2153 identifizieren zu können.

<sup>11</sup> Tschingis Aitmatow, *Goldspur der Garben. Erzählungen*. Berlin 1964, S. 7—55; der hier zitierte Passus auf S. 43.

tum des kirgisischen Volkslebens schöpfte,<sup>12</sup> um eine Erzählung auszuschmücken und nicht an einer volkskundlichen Abhandlung schrieb.

Die Enttäuschung über die Unergiebigkeit des angeführten Abschnittes wird durch das Heranziehen einer anderen Textstelle, diesmal aus dem literarischen Schaffen eines turkmenischen Autors wenn auch keineswegs ausgeglichen, so doch einigermaßen gemildert.

Wie der Zufall will, erwähnt der turkmenisch-sowjetische Schriftsteller Ata Kaušutov (*Bezmein*, Rajon *Ašchabad* [Turkm. SSR] 1903 — Ašchabad 1953) in seiner 1951 erstveröffentlichten Erzählung 'Der letzte Obmann' einen ebenfalls geheimnisvollen 'Gebietler der Winde'.<sup>13</sup>

A. Kaušutov schildert, wie an einem Tag, an dem ein Sturmwind tobt und die Kibitka (das typische Zelt der zentralasiatischen Nomaden), in der sich Nabat und ihr Ehemann Karly aufhalten, abzutragen bzw. zu zerfetzen droht, wie nun die Frau verzweifelt Gott und den 'Herrn der Winde' *Haydar Baba* anfleht, der Sturmwind möge ihre Unterkunft unbeschadet lassen. Der Textabschnitt heißt in deutscher Übersetzung:

Und Nabat nahm die Schöpfkelle und begann die Suppe aus dem Kessel für ihren Mann in eine andere Schüssel zu gießen. Doch gerade da erhob sich mit schrecklichem Heulen ein stürmischer Wind und der obere Teil der Kibitka fing an zu knarren.

Nabats Hand mit der Schöpfkelle blieb starr über dem Kessel in der Luft und sie murmelte mit großen Augen und erschrocken: "Oh Gott! Oh Chajdar-baba...! Geh vorüber, Unglück, geh schnell vorbei, Unglück!"

Sie murmelte dieses Gebet und wandte dabei ihre Augen nicht von der Kuppel der Nomadenbehausung ab, vom schwarzen Himmel, der durch die Rauchöffnung zu sehen war. Karly stand auch auf und schaute nach oben.

<sup>12</sup> Zum Thema s. Dž. Šeriev, *Fol'klornye tradicii v tvorčestve Č. Ajmatova*, in: *Socialističeskij realizm v kirgizskoj sovetskoj literature*. Frunze 1979, S. 92—98; Sv. Soucek, *National Color and Bilingualism in the Work of Chingiz Aitmatov*, in: *Journal of Turkish Studies* 5 (1981 [1983]), 70—98.

<sup>13</sup> A. Kaušutov, *Kadžar-aga. Izbrannye povesti i rasskazy*. Pervod s turkmenskogo B. Šatilova. Moskau 1977, S. 15—44; die Textstelle auf S. 26.

Hier haben wir es wiederum mit einer unbeabsichtigten, zufälligen aber nicht minder wertvollen Mitteilung zu tun, welche der Verfasser in seine Szenerie miteinbezogen hat. In der russischen Übersetzung der Erzählung heißt es dann in einer Anmerkung ausdrücklich, der im Text vorkommende *Chajdar Baba* sei der 'Schutzpatron der Winde' (*pokrovitel' vetrov*), eine wie mir scheint nicht einwandfreie Bezeichnung. Es dürfte zwischen einem 'Schutzpatron für Tiere' und einem 'Gebietler der Winde' doch wohl einen wesentlichen Unterschied geben, denn wie könnte Wind schutzbedürftig sein?

Auch diesmal ist der Ertrag sichtlich dürftig. Außer dem Namen und der Zuständigkeit wissen wir über diese zentralasiatische Naturgottheit nichts. War die Kirgisin Sejde, die Wind zum Worfeln brauchte und deswegen den 'Herrn der Winde' durch einen Pfiff, durch ein seit der Spätantike bekanntes Mittel des sogenannten Offenbarungszaubers, zur Hilfe herbeirief, so befindet sich die Turkmenin Nabat in einer völlig anderen Situation. Sie erlebt den Wind als gefährliches, zerstörerisches Naturelement, dem es gilt, durch das angeflehte Einschalten seines übernatürlichen 'Herrn' Einhalt zu gebieten. In beiden Fällen sind es auffallenderweise Frauen, die als wohlbekannte Bewahrer volkskundlichen Gutes die Hilfe des 'Gebietlers der Winde' in Anspruch nehmen.

Sind die beiden, der kirgisische und der turkmenische 'Herr der Winde' miteinander identisch? Haben beide denselben vorislamischen und vermutlich vortürkischen Ursprung? Eine Bejahung der Fragen wäre gut möglich, ja sogar wahrscheinlich, mit Bestimmtheit läßt sich allerdings darüber auf Grund der beklagenswerten Unzulänglichkeit der vorhandenen Nachrichten keine Aussage machen. Eins scheint jedoch festzustehen: daß der 'Herr der Winde' — und dies gilt zumindest für die turkmenische religiöse Vorstellungswelt — so frei er auch über sein Element Wind verfügen mag — wegen Regenmangels *nicht* angerufen wird. Dafür sorgt bei den Turkmenen der *pīr*, der 'verehrungswürdige Alte' *Burqut Baba*, dessen 'Ressort' das Spenden oder Vorenthalten des Regens obliegt.<sup>14</sup>

<sup>14</sup> V. N. Basilov, O turkmenskom 'pire' doždja Burkut-baba, in: *Sovetskaja Ėtnografija* 1963, Nr. 3, S. 42—52.

Die hier präsentierten Materialien hatten zum Ziel, eher auf das Vorhandensein einer bisher nicht beachteten zentralasiatischen Naturgottheit hinzuweisen als diesen animistischen Zufallsfund hinreichend zu beleuchten. Es wurde zudem gezeigt, daß trotz der enormen Sammel- und Publikationstätigkeit auf dem Gebiet der turksprachigen Volkskunde Zentralasiens wohl zuweilen mit kleinen Überraschungen zu rechnen ist. Deutlich wurde zuletzt, wie nützlich die Lektüre der neueren, d.h. sowjetischen Literatur aus den zentralasiatischen Republiken für manche geisteswissenschaftliche Disziplinen sein kann.

\* \* \*

Fast gleichzeitig mit den Korrekturfahnen vorliegenden Aufsatzes (September 1986) erhielt ich aus der UdSSR das Buch von A. Džikiev, *Tradicionnye turkmenskie prazdniki, razvlečenija i igry (na materiale Južnogo i Vostočnogo Turkmenistana)*. (Ašchat 1983), in dem auf S.15 folgendes über den 'Herrn der Winde' zu lesen ist: "Die Turkmenen ehren den Schutzpatron (so! D.Th.) der Winde *Mir Ĥaydar*. Im Sommer, wenn Wind zum Worfeln des Kornes dringend notwendig ist, wird *Mir Ĥaydar*, zu dessen Ehren ein bescheidenes Mahl veranstaltet wird, zur Hilfe herbeigerufen."

Die Materialien, die A. Džikiev in seinem Buch anbietet, sind weitgehend das Ergebnis eigener Beobachtungen und Aufzeichnungen aus südlichen und östlichen Teilen der Turkmenischen SSR. Die Aufgabe des turkmenischen 'Herrn der Winde' als Helfer der Bauern in der Endphase der Getreideernte stimmt auffallend mit dem Inhalt des literarischen Beleges von Č. Ajtmatov überein.

## EN DOLD "VINDARNAS HERRE" HOS KIRGISER OCH TURKMENER

I föreliggande uppsats behandlas en hittills okänd "vindgud" som preislamisk relik i de islamiserade centralasiatiska nomadernas folklivsforskning. Författaren har spårat upp denna märkliga "vindarnas herre" i två samtida noveller: först i en berättelse av den kirgisisk-sovjetiske skriftställaren Č. Ajtmatov (f. 1928) och sedan i en berättelse av den turkmenisk-sovjetiske skriftställaren A. Kaušutov (1903—1953). Även om dessa belägg inte är särskilt fruktbara, kan de enkelt inordnas i ett äldre, väl dokumenterat skikt av helgonkult i centralasiatisk folkislam.

ALI C. C. AYRAL

## Ett schabrak från Pazırıkgrav V

Till den turkiska konstens väsentligaste områden hör utan tvekan mattor. De äldsta turkiska mattorna har hittits i Pazırık-gravarna, som dateras till 600—500 f. Kr. Gravarna anlades av hunnturkar, som räknas till det turkiska folkets viktigaste förfäder. Enligt vissa forskare går turkarnas påbrå så långt tillbaka som ca 3000 år f. Kr., till Andronovokulturen. Men avsikten med denna artikel är inte att redogöra för turkarnas historiska bakgrund utan att presentera och ikonografiskt analysera ett schabrak (ill. 1), som hittills undgått en närmare undersökning.<sup>1</sup> Schabraket kommer från Pazırıkgrav V. Liksom den berömda Pazırıkmattan i Ermitaget, Leningrad, och övriga mattor konserverades schabraket genom naturens egen försorg. På grund av att trätaket till graven störtade in, kom denna att genomströmmas av smältvatten. Vattnet frös åter till is, och detta orsakade den för oss lyckliga flertusenåriga konserveringen (ill. 2 visar i en sektion och detalj gravens demolering).

Vårt liksom de övriga schabraken användes i processionssammanhang och de fick därigenom — enligt författaren — en mycket speciell betydelse. Jag vill här fästa uppmärksamheten på schabrakets mönster och försöka analysera det.

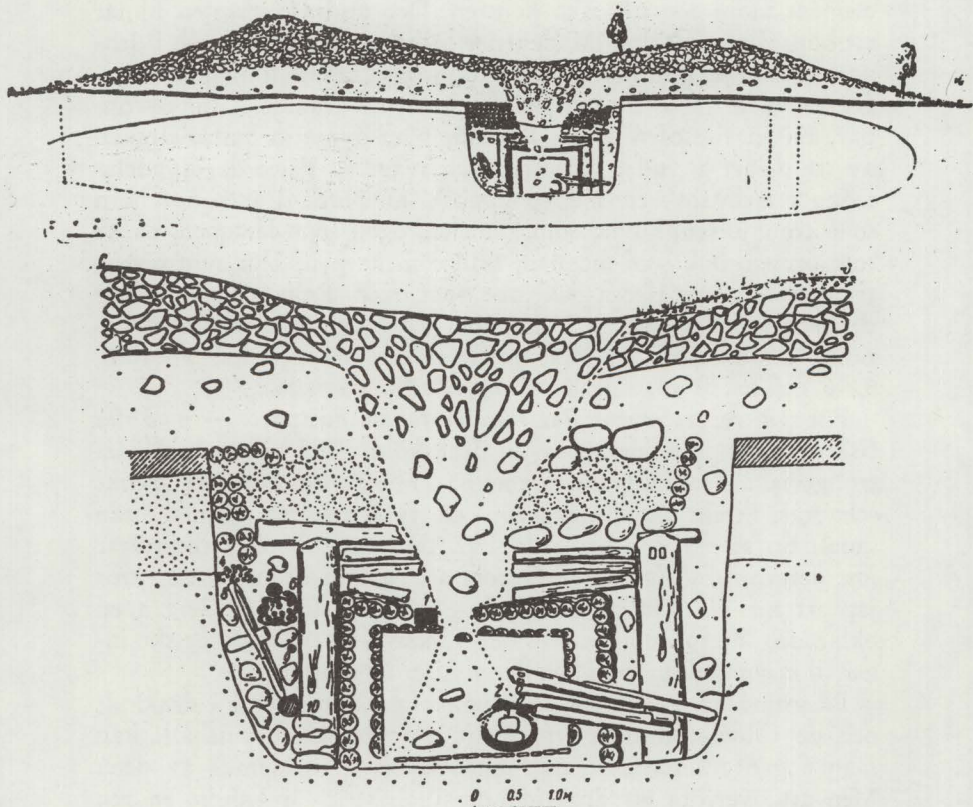
Schabrakets mittparti är täckt av ett fiskfjällliknande mönster. Varje "fjäll" är i sin tur fyllt med abstrakta motiv i två varianter, som upprepas radvis två och två. Den ena varianten består av en amöbaliknande figur, som vi möter som dekor även på andra artefakter, både på smycken och i klädesapplikationer inom den hunniska konsten. Den är säkerligen en vegetativ stilisering och den kom i fortsättningen att bli ett mycket viktigt stil-

<sup>1</sup> M. Gryaznov, *Sibérie du Sud* (1969), bild 116.





*Ylleschabrak. Altai, Pazırık V, 5—4 årh. f. Kr. Reprod. ur Gryaznov, Sibérie  
du Sud*



Sektion av 5:e kurganen i Pazırık. Enligt Rudenko

element inom den turkiska konsten. Den andra varianten liknar ett hoprullat växtblad. Mittpartiet omges av en bordyr och i denna bildar abstrakta motiv dekoration. Det fiskfjällliknande arrangemanget för tankarna till beskrivningar av drakars fjälliga kroppar. Enligt filosofen Wang Fu från Han-dynastin består draken av tre delar: huvudet, skuldran och svansen. Varje del uppdelas sedan ytterligare i tre med symbolisk innebörd: draken har horn som kronhjorten, huvud som kamelen, ögon som demonen, nacke som ormen, buk som musslan, fjäll som karpnen, klor som örnen, trampdynor som tigern och öron som oxen. Enligt Psi ya består drakens sköld av 81 fjäll, eftersom  $9 \times 9$  är det mest *yang*-”bärande” talet, dvs. det mest goda, starka. Karpnen har 36 fjäll,  $6 \times 6$ , och sex är *yin* = det passiva, onda.<sup>2</sup>

För mig representerar Pazırıkschabrakets mittparti — med det fiskfjällliknande mönstret — en draxsköld. Täcket ingick således troligtvis i drakkultsprocessionerna. Hunnerna lade ett dylikt schabrak direkt på hästryggen, och ryttaren red därmed utan sadel. En scen i den berömda Pazırıkmattans bordyr illustrerar just detta bruk (ill. 3—4).<sup>3</sup> Genom att studera denne ryttare tror jag att man lätt kan föreställa sig ett drakridande. Genom en oklar och komplicerad diffusionsprocess gled ett mytologiskt innehåll in som bildmotiv i den hunniska mattkonsten.

På grund av att kineserna hängav sig så engagerat i drakkult och de tilldelat draken ett så djupt mytologiskt innehåll, kan man nog dra slutsatsen, att hunnerna blivit influerade av dem. Men att överföra ett drakridande till hästritt är kanske en ren hunnisk innovation? Drakridande finns omnämnt redan i kinesiska berättelser. Totemdjurets starkt integrerade egenskaper, med multiplicerade krafter, med symboler för makt och moral på olika djurdelar, vilket senare appliceras på konsten — detta syns ha blivit en väsentlig specialitet för det hunniska folket. Pazırıkgavarnas artefakter ger rätt klara prov på denna aspekt.<sup>4</sup>

Med processionsschabraket med dess draxsymbolik skapar här människan en konkret upplevelse av en imaginär sägen. Filosofen

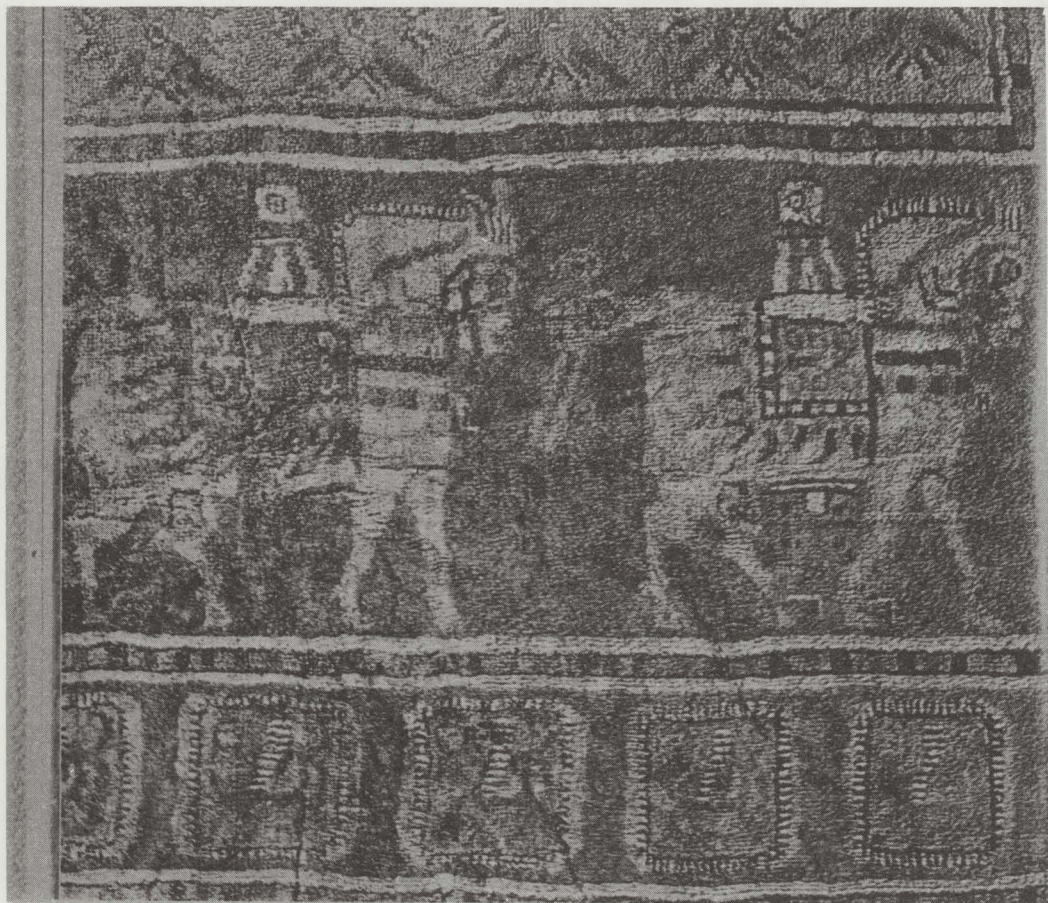
<sup>2</sup> M. W. Visser, *The dragon in China and Japan* (1913), s. 70 f.

<sup>3</sup> Gryaznov *a.a.*, bild 134—135.

<sup>4</sup> A. Ayrıl, Turkarna och några av deras viktigaste stilelement. *Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul. Meddelanden* 2/1977, s. 44—53.



*Detalj från bordyr på en långhårig yllematta: en ridande och en gående man. Ryttaren sitter direkt på ett schabrak. Altai, Pazırık V, 5—4 årh. f. Kr. Reprod. ur Gryaznov a.a.*



*Detalj av ill. 3*



*Ett draperi, troligen från Kina, med en behornad drake. Från kurgan nr 24, Noin Ula. Reprod. ur Rudenko, Kul'tura chunnov i noinulinskie kurgany*

Han Fei (300 f. Kr.) säger, att "draken såsom varande ett djur är så mild att den som närmar sig honom (blir familjär med honom, tämjer honom) kan rida på honom, men under sin hals bär han fjäll, liggande i omvänd ordning, en fot i diameter. Om man nuddar vid dessa, kan man vara säker på att draken dödar" (ill. 5 som visar en drakbildsapplikation på ett väggdraperi från Noin



Ryttare på en behornad drake. Från en av Kargaliks kurganer (Tianshanbergen), vilken tillhört en kvinnlig schaman. Reprod. ur Esin, Evren

Ula).<sup>5</sup> En annan bild från hunnernas konst återger Emel Esin i en artikel om drakar, Evren.<sup>6</sup> Här ser man en ryttare på en behornad och bevingad drake (ill. 6). Bilden är hämtad från en kurgan, som tillhört en kvinnlig schaman, i Kargalík vid Tianshanbergen.

Ovannämnda processionsschabrak har tre färgnyanser: rosa, gulbrunt och grönt. Det är här intressant att notera, att färgskalan bildas av komplementfärger. Man har försökt leka med färgernas synvilla. Var horisontell rad av fjäll upprepas vid var fjärde rad. Ett motiv och dess färgnyans återkommer således på

<sup>5</sup> Visser *a.a.*, s. 64.

<sup>6</sup> E. Esin, Evren. Selçuklu sanatı evren tasvirinin türk ikonografisinde menşeleri. *Selçuklu araştırmaları dergisi* I, 1969 (Ankara 1970), s. 161—182, bild 30—31.

var fjärde rad, men på varannan rad av fjäll sker en växling mellan motiv och bottenfärg, så att de motiv som är gröna blir på fjärde raden gulbruna (ockra). Detsamma gäller för nästa rad av fjäll, som är komponerad med rosa bottenfärg och det amöbliknande motivet i ockra. Här växlar också färgen i andra raden: motivet blir rosa och bottenfärgen ockra.

17 —

Vi konfronteras således här med en mycket avancerad konstsyn inom ett nomadsamhälle, där man ägt både ett stort tekniskt kunnande och ett rikt ikonografiskt utbud. Inför detta kan man naturligtvis alltid diskutera och spekulera, om hunnerna överhuvudtaget ägde känsla eller kunnande för att driva fram en dylik konstart. Enligt vissa forskare har dessa mattor tillverkats på annat håll än hos hunnerna. Jag har lite svårt att tro på dessa spekulationers negativa innehåll. Om ett samhälles individer lever med en tro som uppfyller deras andliga tomhet, och om deras etniska liv präglas av betingelser från denna tro, då är också individerna i detta samhälle kapabla att uttrycka sina känslor inom konsten. Människorasan äger en skapande kraft och fantasi som tar sig uttryck i konsten. Vi bör inte glömma bort hunnernas erövraregenskaper, som kanske inverkade till stor fördel på assimilationsfaktorn, när det gäller kulturers överförande och sammansmältning.



## A PIECE OF TEXTILE FROM PAZIRIK USED FOR A DRAGON'S RIDE

Among the textiles from the Pazırık kurgan V, which Gryaznov has published, one piece is worth particular scrutiny. Its applied ornaments resemble the scales of a fish, and each area is filled with two different types of amoeba-like decorations. The 'scales' have been arranged with complementary colours according to a considered scheme.

The Huns used to throw such textile covers directly on their horses instead of saddles. The rather complicated ornamentation of this Pazırık cover suggests, that it might have been used on a horse in a procession. The decor with 'scales' suggests a special association with the so-called 'dragon's rides' among the Huns. Comparisons with Chinese and Hun material confirm this suggestion.

## LITTERATUR

- Ayral, Ali C. C., Turkarna och några av deras viktigaste stilelement. *Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul. Meddelanden* 2/1977, sid. 44—53.
- Esin, Emel, Evren (Selçuklu sanatı evren tasvirinin türk ikonografisinde menseleri). *Selçuklu araştırmaları dergisi* I, 1969, sid. 161—182.
- Gryaznov, Mikhail, *Sibérie du Sud*. Genève 1969.
- Jettmar, Karl, *L'art des steppes*. Paris 1965.
- László, Gy., *L'art des nomades*. Paris 1972.
- Diyarbakirli, Nejat, *Hun sanatı*. Istanbul 1972.
- Rudenko, S. J., *Kul'tura chunnov i noinulinskie kurgany*. Moskva 1962.
- Visser, M. W., *The dragon in China and Japan*. Amsterdam 1913. (Verhandelingen der Koninklijke akademie van Wetenschappen te Amsterdam. Deel XIII no 2.)
- Willetts, William, *Kinesisk konst*. Stockholm 1966.

INGVAR SVANBERG\*

## Zigenare och andra lågstatusgrupper i Turkiet

De äldsta kända vittnesmålen för den befolkningskategori som vi i dag benämner zigenare föreligger från Byzans. År 1050 uppges det från Konstantinopel, att en zigenarliknande grupp inkalats av kejsar Konstantin Monomachus för att utrota vilda djur som hade invaderat den kejsarliga parken. År 1322 omtalas kringvandrande grupper med svarta tält på Kreta och år 1346 mötte en irländsk munk zigenare på Korfu.

Inom det Osmanska riket på Balkan och i Västasien utgjorde zigenarna ett markant befolkningsinslag. Ännu idag utgör zigenarbefolkningen ett viktigt inslag i de moderna Balkanstaterna. I Grekland ser man ofta zigenare som åker omkring och säljer korgar eller grönsaker, men det finns också stadsdelar i t. ex. Athen och Saloniki med massiva zigenarbosättningar. I grekiska Makedonien finns det hela byar med en zigenarliknande befolkning som kallas *jifti*, som blivit bofasta under 1900-talet och som livnär sig som jordbrukare och kringfarande försäljare. Viss förvåning väcker det att finna tiggare i det socialistiska Albanien, men det rör sig då om zigenare. I Albanien är också åtskilliga zigenare anställda som boskapsskötare åt boskapskollektiven. Bulgarien har en mycket stor zigenarbefolkning och det finns enligt uppgift ingen annan befolkningskategori som ökar snabbare i an-

\* Artikeln utgör en förkortad version av min uppsats "Marginal Groups and Itinerants" i: *Ethnic Groups in Turkey*, Ed. by Peter Andrews (Beihefte zum Tübinger Atlas des Vorderen Orients) [under utg.]. För en utförligare källredovisning hänvisas till den. Åtskilliga data har emellertid insamlats under upprepade fältarbeten i Turkiet 1978—1981 delvis finansierade genom generösa stipendier från Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul. För uppgifter tackar jag också Dr. Peter Andrews, FK Örjan Sjöberg och professor William G. Lockwood.

tal. Världens största samlade zigenarbefolkning finns i den jugoslaviska delrepubliken Makedoniens huvudstad Skopje. Man beräknar antalet zigenare i staden till omkring 40 000 och merparten är bosatta i stadsdelen Šuto Orizari. Bland zigenarna i Skopje finns idag en livaktig kulturell verksamhet med egen teatergrupp, folkdansgrupper, skolor och man försöker precis som i Sverige också att utveckla ett skriftspråk för zigenarna. Jugoslavien lär också vara det enda land i världen som har radiosändningar på romanés.<sup>1</sup>

Även i dagens Turkiet utgör zigenare och zigenarliknande befolkningselement ett betydande och iögonfallande inslag. Deras antal uppskattas 1980 till omkring 500 000.

I de flesta bondesamhällen i den gamla världen förekommer sådana grupper, alltså inte bara zigenare, som utmärkes av ett kringvandrande levnadssätt med särskilda yrken, varav åtminstone en del betraktas som orena och därför föraktas av majoritetsbefolkningen. Några forskare menar att sådana grupper är ett karakteristiskt drag för den samhällsstruktur som utmärker det s. k. "kastbältet"<sup>2</sup> som sträcker sig från Nordvästafrika i väster till Indien i öster — innefattande bl. a. det kulturområde som antropologer ibland kallar Mellanöstern. Dessa sinsemellan mycket ensartade grupper representerar en kulturtyp som fått olika benämningar, t. ex. pariafolk, "outcastes", gästfolk, servicenomader, peripatetiska grupper, resandegrupper, ickefödoproducerande nomader m. fl. mer eller mindre otympliga benämningar. Sådana grupper betraktas vanligen som ett främmande folk — ett metoiker-element — men genetiskt förefaller de inte sällan ha uppkommit genom utstötning ur majoritetsbefolkningen. Fenomenet är inte okänt från Sverige heller. Här hade vi de s. k. tattarna som åtminstone till en viss del uppstått genom "förtattring" av kriminella och av olika skäl ur bondesamhället utstötta individer.

<sup>1</sup> En översikt av balkanländernas zigenare ges i William G. Lockwood 1985, "Balkan Gypsies: An Introduction" i: *Papers from the Fourth and Fifth Annual Meetings, Gypsy Lore Society, North American Chapter*, Ed. by Joanne Grumet. New York, pp. 91—99.

<sup>2</sup> Wilhelm E. Mühlmann 1970, "The Cast Belt from the Ganges to the Senegal". i: *Proceedings of the 26th International Congress of Orientalists, New Delhi January 4—10, 1964*. Vol. 4, s. 385—387.



*Zigenare i Turkiet i början av 1900-talet.  
Ur den finländske botanisten och zigenarforskaren Arthur Thesleffs fotografisamlingar, Kungl. biblioteket, Stockholm*

Vissa delar av Anatolien kan förvisso analyseras som ett kast-samhälle i den mening som sociologen Max Weber givit en sådan struktur. Det finns åtskilliga endogama socialt skilda grupper som alltjämt eller till helt nyligen varit specialiserade inom särskilda yrken utan att för den skull tillhöra de absolut lägsta sociala skikten. Från slutet av 1800-talet uppges t. ex. *kaçar* och *varsak* vilka var specialiserade som kamelförare, *zili* och *harmandali* som uteslutande ägnade sig åt mattväveri samt *kenger* vilka var verksamma som massörer.<sup>3</sup> Mest bekant är emellertid *tahtacı* — en alevitisk befolkningsgrupp som alltjämt livnär sig som kringvandrande timmerhuggare. De finns bosatta i egna lokalsamhäl-len i Taurusbergen längs hela den sydanatoliska medelhavskusten.

Den mest utbredda etniska kategoriseringen för de vanligen kringvandrande lågstatusgrupperna i dagens Turkiet är *çingene*. Det är alltså omgivningens benämning på det synnerligen kom-plexa problem som Anatoliens parias-grupper utgör. Andra ka-tegoriseringar är *kipti*, *tsigan*, *abdal*, *mutrib*, *arabacı* och t. o. m. *yörük*. Kurderna kallar dem dessutom *gäwändi*, *qeraçi*, *motrib* och *krişmal*. Från östra Anatolien finns också benämningarna *boşa* och *köçer* belagda.

Benämningen *çingene* är tabubelagd i kontakten med de män-niskor som kategoriseras så. När jag besökt kringfarande grupper som slagit upp sina tält i städernas utkanter har mina turkiska följeslagare alltid förmanat mig att inte använda ordet *çingene* inom hörhåll från lägret. Har jag av misstag ändå gjort det, har mina turkiska vänner alltid skyndsamt rättat mig. De *çingeneler* som jag haft tillfälle att tala med har benämnt sig efter ortnamn. Sinologen Wolfram Eberhard berättar om en grupp zigenare utan-för staden Osmaniye, som 1951 invandrat från Balkan, som kal-lade sig själva för albaner.<sup>4</sup>

Sådana grupper är mycket bristfälligt dokumenterade. De har satt få spår i gängse historiska källor. En orsak är att de levtt eget liv utanför myndigheternas kontrollsystem. Gruppernas lev-

<sup>3</sup> M. Tsakyroglous 1891, "Die Jürüken". *Das Ausland. Wochenschrift für Erd-und Völkerkunde* 64, 341—344, 366—372.

<sup>4</sup> Wolfram Eberhard 1953, "Types of settlement in Southeast-Turkey". *Sociologus* III, s. 52.



*Zigenska säljer blommor vid Taksim i Istanbul.  
Foto Ulla Ehrensvärd*

nadssätt och avvisande inställning till majoriteten innebär också att det är förenat med stora svårigheter att göra studier av dem. Få har försökt och ännu färre har lyckats samla några data av värde. Den sociala distansen och bristen på insyn i dessa gruppers levnadsförhållande har också skapat en rik och svårkontrollerad flora av etnocentriskt färgade stereotypier och rykten om deras levnadssätt bland majoritetsbefolkningen. Uppenbarligen ryms dock åtskilliga skilda grupper bakom kategoriseringen *çingene*.

### Abdal eller Çingene?

*Abdal* eller *ebdal* tycks vara den mest allmänna självkategoriseringen som används av såväl kringvandrande som bofasta lågstatusgrupper i Anatolien. En del forskare menar att *çingene* och *abdal* är två klart distinkta befolkningselement. Den förra skulle vara invandrad, den senare inhemsk. Men det är en inte helt oproblematiserad åtskillnad. I Sydanatolien har jag emellertid på sina håll funnit, att man försökt skilja på *çingene* som en kringvandrande grupp, medan *abdal* skulle vara bofasta. En sagesman i Anamur menade, att *çingene* var ett driftigt och talangfullt folk, medan *abdalerna* var en samling latoxar och dagdrivare begåvade enbart med sin ärftliga musikalitet. Till skillnad från *çingene*-termen är begreppet *abdal* inte stigmatiserande utan används såväl av dem själva som av omgivningen.

*Çingene*-kategoriseringen innefattar med säkerhet romanés-talande zigenare men även andra kringvandrande grupper, inte minst *abdalerna*. *Abdal*-kategoriseringen däremot utesluter de romanés-talande. Benämningen används enbart av och om grupper som inte har romanés som modersmål. Vanligen talar *abdal*-grupperna turkiska med en starkt romanés-färgad argot som av omgivningen uppfattas som ett hemligt språk.

*Abdalerna* är aleviter<sup>5</sup> men det förekommer inget utbyte av äktenskapspartners med andra alevitiska grupper i Turkiet. Vi vet däremot inte om alla nutida grupper som ryms under *çingene*-kategorin är aleviter. Från början av seklet omnämns också kristna grupper i trakten av Erzurum och Nevşehir. En del av Alex-

<sup>5</sup> Termen *abdal* förekommer som etnisk kategorisering på mycket snarlika alevitiska grupper på Krim, i ryska Centralasien samt i Sinkiang.

andre G. Paspatis zigeniska sagesmän i Istanbul var likaså kristna.

Det finns flera teorier om abdalernas ursprung. Abdaliska sagesmän själva förfäktar att de härstammar från Khorassan,<sup>6</sup> medan turkiska forskare utifrån namnligheten postulerat deras härstamning från eftaliterna, eller de vita hunnerna.<sup>7</sup> Denna uppfattning är inte heller främmande för nutida abdaler.<sup>8</sup>

### Etniska självkategoriseringar

Etniska kategoriseringar som *çingene* och *abdal* är alltså långt ifrån entydiga. Om man betraktar verkligheten från dessa grupper egna perspektiv blir man varse, att det finns en lång rad distinkta grupper inom dessa kategoriseringar som benämns eller benämner sig själva efter yrkesbeteckningar, t. ex. *kalburcu* (sällmakare), *elekci* (sällmakare), *yüzükçü* (ringmakare), *kalaycı* (förtennare), *pallacı* (förtennare), *teberci* (yxsmeder) och *buhurcu* (rökelseförsäljare). Andra använder tribala beteckningar som *Alikeçili*, *Sackkara* och *Ali Baba*, stamnamn som de delar med andra tribala befolkningsgrupper, t. ex. yörükerna. Ytterligare några etniska självbenämningar på sådana grupper i Turkiet är *yuki*, *carcar* och *geyyel*.

Romanés-dialekter, besläktade med europeiska zigenardialekter, finns upptecknade från Turkiet. Mest bekant är Paspatis ordbok upptecknad efter *zapari*-zigenare i Istanbul under senare hälften av 1800-talet.<sup>9</sup> I sammanhanget bör också nämnas de språkprov från kringvandrande *boşa* mellan Erzurum och Van nedtecknade i början av seklet som uppenbarligen är romanés.<sup>10</sup> Moderna be-

<sup>6</sup> Se t. ex. Pertev Naili Boratav 1951, "Notes sur 'Asrail' dans le folklore turc. *Oriens* 4, s. 65 och Xavier de Planhol 1858, *De la plaine Pamphylie aux lacs Pisidiens*. (Bibliothèque Archéologique et Historique de l'Institut Français d'archéologie d'Istanbul 3). Paris, s. 365.

<sup>7</sup> Den utförligaste redogörelsen om abdalerna och deras historia ges i Fuat Köprülü 1935, "Abdal". *Türk Halkedebiyatı Ansiklopedisi* 1, s. 23—56.

<sup>8</sup> Jmf. Reidar Grønhaug 1974, *Micro-macro relations. Social organisation in Antalya, southern Turkey*, vol. 3. *Sociocultural Differentiation*. Bergen, s. 61.

<sup>9</sup> Aleksandre G. Paspatis 1870, *Études sur les Tchingianés ou Bohémiens de l'Empire Ottoman*. Constantinople.

<sup>10</sup> C. F. Lehmann-Haupt 1928, "Beiträge zur Kenntnis der Boscha". *Journal of the Gypsy Lore Society*, 3rd Ser., 7, s. 186—194.



lägg för romanés i Turkiet saknas emellertid. Dock uppger sig den tyske forskaren Arnold ha mött romanéstalande zigenare i Üsküdar.

Det är väl känt att Istanbul-slangen innehåller en del romanés-element, men det finns också åtskilliga grekiska inslag. Tyvärr vet vi inte mycket om de kategorier som man tecknat upp slangordlistorna efter.<sup>11</sup>

Många kringvandrande lågstatusgrupper i Anatolien förefaller dock att tala turkiska med starka inslag av argot. En del sådana argot uppbärs av romanés-ord. De kringvandrande smederna i Çivrilidistriktet, Denezli, som kallar sig *geygelli* har uppenbarligen ett inslag av romanés i sin argot. Det samma gäller abdalerna i byn Kırkpınar vid Düzce i Bolu-provinsen liksom *teber*-abdaler-na i byn Kırıksoku vid Yozgat. År 1978 mötte jag en grupp bilburna kringfarande tygförsäljare från Izmir-distriktet som slagit upp sitt tältläger i Niğde. De uppgav att de förutom turkiska talade kurdiska. Men de ord-exempel som jag tecknade upp efter dem återfinns i europeisk kelderash-romanés.

Intressant är att den argot som används av sållmakarna, *elekçi*, i Bolu har ett armeniskt ordförråd.

### Levnadsätt

Förmodligen har de flesta städer i Turkiet ett kvarter eller några hushåll av *çingene/abdal*. Tyvärr är dessa bosättningar föga dokumenterade i litteraturen. Den utan tvekan mest kända *çingene*-bosättningen är Sulukulu vid Edirnekapı i Istanbul, där turister och nöjeslystna turkar kan uppleva musik och dans. Av helt annan karaktär, och som anses föga tillräddig att besöka för utomstående, är bosättningen i Hacıkusner mahalle i Kasimpaşa i Istanbul. I den västanatoliska staden Salihli skiljer man på fyra olika zigenarbefolkningar bosatta i skilda stadsdelar. Socialantropologen Paul J. Magnarella uppger, att staden Susurluk likaså har fyra skilda zigenargrupper bosatta i staden.

<sup>11</sup> Se t. ex. Mikhail Mikhailov 1930, *Matériaux sur l'argot et les locutions populaires turc-ottomans*. (Morgenländische Texte und Forschungen II, 3). Leipzig; Kiril Kostov 1970, "Lehnwörter zigeunerischen Ursprungs im türkischen Argot". *Balkansko ezikonoznanie* 14, s. 83—97; Ferit Devellioğlu 1980, *Türk argosu. İnceleme ve sözlük*. Ankara.



*En björnförare i Istanbul.  
Foto Ulla Ehrensward*

Det finns också ett stort antal små byar på den anatoliska landsbygden med *çingene/abdal*-befolkning. I Pappas utanför Izmir finns en liten bofast grupp som livnär sig som sardin fiskare.

Alltjämt vandrar zigenarliknande grupper i stort antal runt i Anatolien. Man ser ofta deras tältläger — i större eller mindre ansamlingar uppslagna utanför de flesta städer. De har enkla traditionella svarta tält, ibland är gethårduken ersatt av vit duk, men allt oftare har de modernare konformade tält. De färdas till fots med åsnor som lastdjur, eller i färggranna vagnar dragna av hästar eller oxar. Numera har emellertid många minibussar för sina resor. Vid lägren betar drag- och lastdjuren, men där finns även hundar och som proviant medförs levande höns och getter. Jag har också i tälten sett små spjälburar med stenhöns. Ibland kan man även se enstaka björnar stå tjudrade vid tälten.

Anatoliens lågstatusgrupper ägnar sig huvudsakligen åt handel, hantverk och underhållning. De är förtennare, smeder, korghantverkare, borstbindare, sållmakare, björnförare, gårdfarihandlare, hästhandlare, musiker m. m. Vissa grupper har specialiserat sig på ett fåtal sysselsättningar, medan andra är hänvisade till att utföra en lång rad skilda yrken för att tjäna sitt uppehälle innefattande bl. a. omskärning, bomullsplockning, skördearbeten, byggnadsarbeten och transportarbeten. Kvinnorna brukar gå omkring och spå medan pojkar och ibland även vuxna män är skoputsare. Tiggeri är inte heller främmande för dem, inte minst barnen. En del, i synnerhet kvinnor och barn, samlar in vilda växter för försäljning. I likhet med liknande grupper i andra länder utför de också starkt föraktade yrken förknippade med blod, död och smuts. Exempelvis så rekryteras bödeln i Turkiet ur dessa kategorier. Många av dem är specialiserade som dödgrävare, medan andra anlitas för att ta vara på kadaver efter självdöda djur. En del grupper har specialiserat sig på hästhandel. Många åker runt och köper upp hästar som de sedan transporterar till särskilda slakterier, varifrån köttet sedan exporteras. I Niğde intervjuade jag en grupp om fem hushåll som berättade att de årligen köpte upp ca 300 hästar och åsnor som de förde till ett slakteri i Adana. I likhet med andra grupper som specialiserat sig på hästuppköp som jag träffat på vandrade de efter en bestämd rutt.

## Negroida lågstatusgrupper

Ett distinkt befolkningselement och samtidigt en lågstatusgrupp i Anatolien är negrerna, *araplar*, huvudsakligen bosatta i egna samlade bosättningar i städer och byar. De är vanligen ättlingar till slavar som importerades från Nubien via slavmarknaderna i Tripolis av osmanerna under 1700- och 1800-talet. I dag återfinns de framförallt i sydvästra Anatolien, t. ex. Izmir och Antalya. Jag har också noterat dem från Selçuk, och geografen Eg-geling omnämner ett par byar med negroid befolkning ej långt från Selçuk, nämligen Tulum och Yeniciftlik i Küçük Menderesdalen. Även i staden Manavgat noterade jag 1979, att det var ett vanligt inslag i befolkningsbilden. När jag hösten 1979 bodde i Istanbulförorten Küçük Çekmece, fanns där en äldre neger som arbetade som skoputsare. Han kallades alltid Arap Amca av sina grannar.

Från Çukorova nämns några byar där negroida grupper slagit sig ned omkring 1840. Dessa bosättningar går tillbaka från tiden kring Ibrahim Paşas uppror mot osmanerna. Ibrahim Paşa var son till Egyptens guvernör Mehmet Ali Paşa. I samband med okkupationen av Adana 1832 medförde han negrer från Sudan. När han återvände 1834, stannade emellertid negrerna kvar i området. Efter andra världskriget har flertalet av dem emellertid lämnat byarna och flyttat in till Adana.

Den negroida befolkningen i Anatolien är turkisktalande och de tycks vara aleviter. I likhet med andra lågstatusgrupper i Anatolien är de föga utforskade. Den eminenta turkiske folkloristen Pertev Naili Boratav har emellertid upptecknat en del värdefull information om negrerna i Izmir. Det finns några kvarter nära Kadife Kale med en stor andel negrer. I början av 1950-talet uppskattades deras antal till omkring två tusen familjer. De är i varierande utsträckning uppblandade med inhemska befolkningselement. Intressant är uppgiften från Antalyaregionen, att det på sina håll finns ett starkt negroidinslag bland abdalerna där. Jag har mött negrer som skoputsare och gatuförsäljare, men det finns också bönder bland dem. Izmir-negrerna livnär sig i stor utsträckning på handel. Det uppges att kvinnorna säljer helva, kikärter och andra slags läckerheter i turkiska bad och på bröllopsfester.<sup>12</sup>

I sammanhanget kan nämnas att även i andra delar av det forna Osmanska riket alltjämt återfinns assimilerade negroida grupper som är slavättlingar, t. ex. de albansktalande negrerna i södra Montenegro. Det finns fortfarande negrer bland muslimer i grekiska Väst-Thrakien, i synnerhet nära Xanthi och Komotini. De jag talat med har i allmänhet betraktats som turkiska zigenare av omgivningen. Det uppges även finnas negroida grupper kvar på Cypern.

I likhet med andra länder utgör Turkiets zigenarliknande grupper och lågstatusgrupper en heterogen skara människor. De uppvisar etniska karakteristika och tolkas av omgivningen som etniska grupper. Deras levnadssätt utgör en beundransvärd form av mänsklig anpassning som förtjänar all respekt. Utforskandet av dessa människor är en uppgift som återstår för etnologer och socialantropologer att göra. Förmodligen kommer en sådan undersökning att modifiera vår bild av det multietniska Turkiet ytterligare.

<sup>12</sup> Pertev Naili Boratav 1951, "The Negro in Turkish folklore". *Journal of American Folklore* 64, s. 83—88.



*Negroida grupper återfinns även bland den muslimska befolkningen i Väst-Thrakien, Grekland. Här en svart kvinna i staden Komotini.  
Foto: Annika Ekström 1985*

## GYPSIES AND OTHER UNDERPRIVILEGED GROUPS IN TURKEY

Itinerant underprivileged (low status) groups were already known in the Byzantine era.

During the Ottoman Empire Gypsies formed a considerable element in the population of the Balkan Peninsula and Western Asia. Gypsies are still found all over Turkey. An estimate of 1980 gives their number as about 500,000.

Gypsies are known as Çingene in Turkey, but there are also many other groups, such as Kıptî, Tsigan, Abdal, Mutrib, Arabacı, Boşa, and Köçer. Some scholars maintain that Çingene and Abdal are two clearly distinct ethnic groups, but such ethnic distinctions are far from straightforward. Our knowledge about the classification systems employed by these ethnic groups indicates that there is a broad spectrum of sub-groups within them. These sub-groups are named, or name themselves, after their trades or occupations.

Many Gypsies are itinerant, such as peddlers, basket-makers, smiths, bear-trainers, horse-traders, etc. Their tents can be seen on the outskirts of towns and larger villages in Anatolia. In addition many settled or semi-itinerant Gypsies and outcastes live in segregated quarters within Turkish towns. The best-known Gypsy settlement is Sulukule near Edirnekapı in Istanbul. There are also a large number of small hamlets in the Turkish countryside with Gypsies in their population.

A separate outcaste group are the Turkish-speaking Negroes who live mainly in their own communities within towns and villages. The best-known settlements are located around Kadife Kale in Izmir. The negroid population are the descendants of slaves imported from the Sudan by the Ottomans during the 18th and 19th centuries. Some of them, however, are descended from Sudanese soldiers brought to Anatolia by the rebellious general Ibrahim Paşa during his occupation of Adana in 1832.

## Ett blommande turkiskt 1600-talstält

— under den titeln inbjöd Armémuseum i Stockholm till vernissage den 30 maj 1986. Efter flera års konservering hade då museets turkiska tält installerats på sin gamla plats men med ny inramande dokumentation.

De tre ansvariga textilkonservatorerna, Gunvor Klingberg, Anita Andersson och Irma Wallenborg, hade i oktober 1983 under Istanbul-institutets hägn kunnat studera de tält som då ställts ut i en särskild lokal vid Armémuseet i Istanbul i samband med den stora UNESCO-utställningen "Anatolian Civilisations". Deras fullständiga rapport kring konserveringen kommer att föreligga vid slutet av år 1986. Här återges deras sammanfattning av arbetet.

Vid vernissagen i Armémuseum höll fil. dr HANS FURUHAGEN detta inledande tal:

### Tal till tältkulturen

När man talar om arkitektur och när man läser om byggnadskonstens historia, så handlar det bara om hus av trä eller tegel eller sten. Det är bara den bofasta befolkningens slott och kojor som räknas, när man beskriver byggnadsteknikens och byggnadstilarnas historia, aldrig nomadernas boningar:

Det har naturligtvis att göra med att vi alla är barn till bönder och stadsbor. Vi har ärvt deras fruktan och föräkt för de icke-bofasta, dessa folk som saknade *egen stad*. Vi som alltid lyssnat till "den granens susning, vid vars rot vårt bo är fäst", har också alltid sett ner på de kringflyttande — de må vara samer, zigenare eller cirkusfolk, alla dessa som bor i tält.

Och så har vi överflyttat detta föräkt och denna fruktan på alla nomadfolk som dragit genom historien — goter, hunner, ara-



ber, mongoler, turkar. Vi har kallat dem randfolk, som bott i civilisationens ytterområden och vid behov överfallit och plundrat de sunda och goda bondekulturerna och städernas fredliga civilisationer. Det är en i hög grad etnocentrisk historiebeteckning som de bofasta folken ägnat sig åt.

Skyter och perser red på vindsnabba hästar över de euroasiatiska stäpperna och högsätterna. De lärde grekerna att rida och som ryttare bar de naturligtvis långa byxor. Men grekerna kallade dem ändå barbarer och tyckte byxor var ett barbariskt plagg.

Goterna var lika goda kristna som romarna, deras biskop Wulfila var en högt bildad man som översatte Bibeln till gotiska. Även hunnerhövdingen Attila var bildad karl, efter vad samtida vittnen berättar. Kanske var det också hos hunnerna som man uppfann de stränginstrument som blev cello och violin. Vem vet — kanske Attila spelade cello i sitt hövdingatält kvällen före slaget på De Katalauniska Fälten?

Till nomadernas och ryttarfolkens kultur hör inte bara hästen, och ryttarcivilisationens alla uppfinningar: stigbygeln, hästskon och de höghjuliga vagnarna — det var förresten kelterna som uppfann konsten att järnsko vagnshjulen med glödande järnband som, när de svalnade, drog ihop sig och satt fast som vore de gjutna över hjulet.

Dit hör också konsten att klövja laståsnor och att tämja kameler och att upprätta det nät av kamelkaravaner som en gång utgjorde det handels- och kommunikationssystem som kallades Sildenvägen, där karavaner avgick och anlände tidtabellenligt från Bagdad och Samarkand med Istanbul som slutstation och med välordnade karavanserajer utmed leden. Nomaderna har alltid varit välorganiserade, vilket vi stadsbor inte så gärna vill tro. Men det är just denna organisation över stora områden som varit nödvändig för deras överlevnad, och som naturligtvis också varit förutsättningen för deras folkvandringar och erövringar i både Asien och Europa.

Nomadfolkens uppfinningsförmåga och organisationstalang har fått ett av sina klaraste uttryck i deras byggnadskonst — konstruktionen av TÄLTET. Denna geniala människoboning som med enkla handgrepp kan resas eller rivas på mindre än en timme. Som kan tas isär och packas ihop, surras eller stuvats på kamelen

eller åsnan för att resas på nytt samma kväll många gröna mil därifrån.

För tre år sedan var det en stor utställning i Istanbul om civilisationens historia i Anatolien, och där spelade naturligtvis nomadkulturerna en stor roll. I Anatolien möttes två tältkulturer från väster och öster. Från väster kom arabernas svarta långhustält, från öster kom mongolernas runda vita jurta med sitt hopfällbara gallerverk med trädgrenar som stomme, en sinnrik konstruktion!

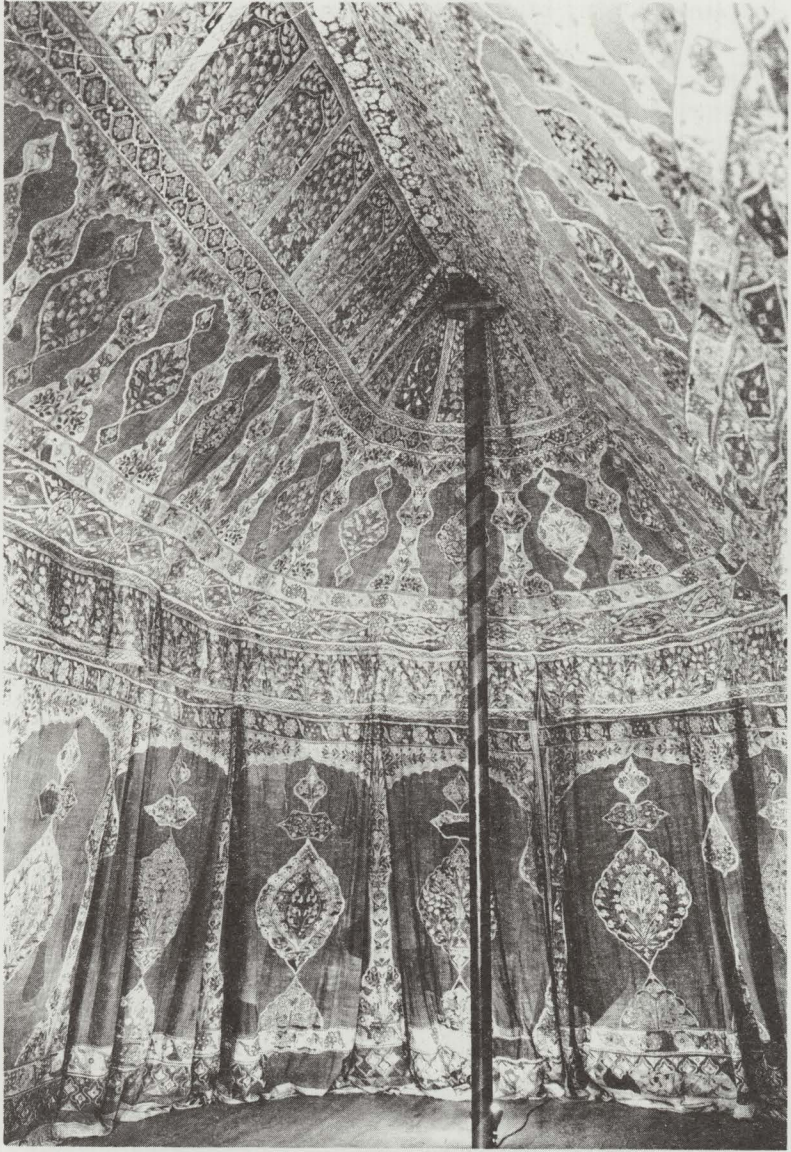
Låt mig också få påminna om att alla tält är väl inredda. Naturligtvis inte med tunga bord och stolar eller väggfasta sängar som i böndernas hus. Nej, möblerna i tältet måste vara lika mobila som tältet självt. Man sitter på kuddar och ligger på divaner — och golvet består av flera lager tjocka ylle mattor.

Alla dessa mattor. Konsten att väva och att knyta mattor av fårens ull, det är kanske nomadernas främsta insats i konsthantverkets historia. Kvinnorna som sitter där på kamelryggen med sin lilla portabla vävstol och producerar det nödvändiga varma golvet i tältet men samtidigt väver de in de mönster som gått i arv i släkten i generationer. Dessa mattor som blivit prydnader och statussymboler i alla europeiska slott och herresäten.

Alla dessa flitiga kvinnohänder, som broderade hövdingarnas kaftaner och mössor, broderade också deras ceremoniellt, nomadernas mobila tempelsalar. Sultanernas banketttält med flera rum och långor var spända över stora ytor och de var också skönt smyckade med utsökta broderier. Likaså deras fältherretält när de slog bivack i centrum för en hel tältstad som rymde den stora turkiska armén som belägrade Wien.

Det är ett sådant tält som hamnat på detta museum och som nu åter ska presenteras för allmänheten efter ett tioårigt restaureringsarbete.

Har tältet haft någon betydelse för arkitekturens historia? Ja, förvisso. De höga, smäckra marmorkolonnerna i Persepolis är säkerligen inspirerade av de persiska ceremoniälten. Kanske också Pantheon i Rom, som med sin låga, flacka kupol mest påminner om ett jättetält monumentaliserat i tegel. Och när de stora järnkonstruktionerna uppfördes i förra seklet, Kristallpalatset och andra, så måste tältbyggnaderna varit förebilderna.



Det var också ett tält som utgjorde kulissbyggnaden på grekernas teater. Tält heter på grekiska *skené* och när ridån dras upp över scenen, blickar vi in i teatervärldens tältöppning — vi gläntar på "förlåten till tabernaklet", för att tala med Bibelns språk.

Med denna lilla exposé har jag också velat glänta på förlåten till arkitekturhistoriens okända rum — TÄLTET.

**Summering** av Gunvor Klingberg, Anita Andersson och Irma Wallenborg

### *Historik*

Tältet medfördes av den turkiska här, som 1683 belägrade Wien. Polackerna, som leddes av Johan Sobiesky, stormade det turkiska lägret och tog som krigsbyte bl. a. fem turkiska tält. Man kan förmoda, att det som nu utställs i Armémuseum, är ett av dessa fem. Vid fördelningen av det rika krigsbytet tillföll tältet den sachsiske kurfursten Johan Georg III. Tältet förblev inte länge i sachsisk ägo. I slaget vid Klissov den 9 juli 1702 togs det av svenskarna och fördes till Sverige som Karl XII:s personliga egendom. År 1898 överlämnades tältet till dåvarande Artilleriemuseum.

### *Tillverkning*

Detta tält förfärdigades av turkiska tältsömmare under 1600-talet. Tältsömmarna ingick i den s. k. tältskötarkåren. Denna hade till uppgift att tillverka, förvara, sätta upp, ta ned, transportera, möblera och reparera de tält, som var i sultanernas ägo. Denna kår fanns ännu 1830, då den t. o. m. utökades och blev ännu mer reglerad.

### *Konstruktion och material*

Tältet är invändigt 5,5 m högt och de två väggarna har en omkrets av 30 m. Tältduken är av dubbelsidigt bomullsmaterial med röd insida, täckt av applikationer. Baksidan är av grövre bomullsmaterial och grön. Tältdukarna är sammanfogade med sadelgjordsband.

### *Mönsteruppbyggnad*

Hela interiören ger en illusion av islamisk moskéarkitektur. De polykroma applikationerna med sina rika, symmetriskt ordnade blomsterrankor och ornamentala former medverkar starkt till detta intryck. Ett tiotal olika blommor återfinnes. För att uppnå växelverkan har man t. ex. låtit applikationerna återkomma i olika mönster och färgvarianter.

### *Skador*

Tältets huvudsakliga skador är förslitnings-, nedsmutsnings-, uttorknings-, bleknings- och dammskador. Tidigare utställnings sätt har medfört stora påfrestningar och därmed åstadkommit förspädning och slitage av materialet. Förslitningsskadorna återfinnes i så gott som varje applikation. Skador i form av bristningar uppstod även under konserveringsarbetet.

Applikationernas bottentyg består av varpsatin (varp av silke och inslag av bomull). Silket i detta bottentyg har "ätits upp" av bomullsinslaget och därmed har hål uppstått.

### *Konserveringsarbetet*

År 1975 monterades tältet ned. Det hade då varit uppställt i museet sedan 1958. De huvudsakliga skadorna återfanns på applikationerna. Jämfört med den synnerligen praktfulla anblick tältet måste ha utgjort i 1600-talets skick, är det i dag naturligt nog betydligt blekare, torrare, sprödare, stoftigare och mer slitet. Trots att tältet var mycket smutsigt, har vi valt att inte tvätta det. Efter provtvätt av några applikationer kunde vi konstatera, att tältets röda insida färgade av sig i vattnet. Dessutom skulle de läderplattor (6×6 cm) som är fästade på sadeljordbanden bli helt uttorkade vid vattentvätt. Läderplattorna är fästpunkter för tågvirke.

Ytterligare ett skäl mot vattentvätt var nödvändigheten att i så fall sprätta isär tältväggarna för att underlätta torkningsprocessen. Detta hade i sin tur lett till alltför stort ingrepp — ett renoveringsarbete i stället för en konservering — vilket aldrig varit vår avsikt.

Vi vet också i dag, att vattentvätt kan vara skadlig för en så spröd textil, som det här är fråga om. Vi valde den minst skad-

liga rengöringsmetoden, nämligen att dammsuga tältet åtskilliga gånger.

Ett nytt konserveringsmaterial, ett av oss infärgat bomullsma-  
terial, har lagts som stöd under de förslitna applikationerna,  
d. v. s. så gott som samtliga. Metoden kallas underlagning. Det  
färgade stödtyget föres därvid försiktigt in under det trasiga par-  
tiet på lämpligaste sätt. Detta sker med hjälp av nålar och långa  
trådar, som trädes förbi lagningsstället. Ursprungsmaterialet (app-  
likationen) fästes sedan med lösa trådar mot stödtyget med lägg-  
söm eller förstygn. Härvid användes delat moulinégarn i lämplig  
färg.

Några försök med limning med 20 % EP 1 har gjorts.

Några applikationer har vattentvättats.

Aldre lagningar har fått sitta kvar, där de inte varit till alltför  
stort hinder vid konserveringsarbetet.

Vi hoppas, att framtida konservatorer genom vår konserve-  
ringsrapport klart skall kunna se, vad vi utfört och hur vi ge-  
nomfört arbetet.

Det är också vår förhoppning, att tältet genom vårt konserve-  
ringsarbete skall bereda alltfler museibesökare möjlighet att njuta  
av tältets prakt och dess historia.

# Styrelse

## Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul

c/o Consulat général de Suède, B. P. 125, Beyoğlu, Istanbul  
Gatuadress: Palais de Suède, Istiklâl caddesi 497, Istanbul  
Tel.: Istanbul 143 57 70; telex: CONS-TR-SVENSK 24256  
Sekreterarens adress: Krigsarkivet, 115 88 Stockholm.  
Tel.: 08-782 69 89; hem: Banérgatan 10, 115 22 Stockholm.  
Tel.: 08-62 11 75.

Professor Bertil Almgren  
Docent Ulla Ehrensvärd (sekr.)  
Fil. kand. Johan Flemberg  
Professor Bo Gyllensvärd  
Docent Pontus Hellström  
Professor Jan Hjärpe  
Professor Lars Johanson  
Professor Folke Josephson (ordf.)  
Direktör Jack Junel (skattm.)  
Fil. dr Birgit Nilsson  
Ambassadör Bengt Odhner  
Professor Lennart Rydén  
Direktör Sven-Ingvar Svensson  
Professor Christopher Toll  
Docent Bo Utas (vice ordf.)  
Departementsrådet Greger Widgren

### *Suppleant*

Fil. mag. Håkan Hallberg

### *Revisorer*

Aukt. revisor Sören Wikström  
Arkitekt, docent Thomas Thieme

### *Suppleanter*

1. bibliotekarie John Rohnström  
Kamrer, fru Maria Slite

*Föreståndare i Istanbul*

Vakant

*Hedersledamöter*

Fil. dr Agnes Geijer

Ambassadör Gunnar Jarring

Professor Gustav H. Karlsson

Professor Alfred Westholm

*Stödjande ledamot*

Atlas Copco AB, 105 23 Nacka



## Årsberättelse för verksamhetsåret 1985/86

Styrelsen för Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul får härmed i enlighet med stadgarna avgiva berättelse för verksamhetsåret 1985/86.

Forskningsinstitutets styrelse har sedan årsmötet den 4 november 1985 bestått av professor B. Almgren, docent Ulla Ehrensvärd (sekr.), fil. kand. J. Flemberg, professor B. Gyllensvärd, docent P. Hellström, professorerna J. Hjärpe, L. Johanson och F. Josephson (ordf.), direktör J. Junel (skattm.), fil. dr Birgit Nilsson, ambassadör B. Odhner, professor L. Rydén, direktör S.-I. Svensson, professor C. Toll, docent B. Utas (vice ordf.) och departementsrådet G. Widgren samt som suppleant fil. mag. H. Hallberg.

Institutets styrelseledamot och ordförande under åren 1974—78, ambassadör Gunnar Jarring, hade av åldersskäl avböjt omval. Ordf. framförde styrelsens tack för hans synnerligen värdefulla insatser för institutet, och de närvarande biföll allmänt förslaget att välja ambassadör Jarring till institutets hedersledamot. Vid årsmötet valdes i hans ställe till styrelseledamot professor Jan Hjärpe.

Professor Nils-Gustaf Gejvall hade ävenledes avböjt omval till revisor. Som ordinarie revisor vid sidan av aukt. revisor Sören Wikström ryckte nu den förre suppleanten arkitekt, docent Thomas Thieme in. Som revisorssuppleant omvaldes 1. bibliotekarie John Rohnström och nyvaldes kamrer, fru Maria Slite.

Professor Bertil Almgren och docent Ulla Ehrensvärd har ingått som Istanbulinstitutets representanter i Labraunda-kommittén, i vilken docent Pontus Hellström fungerar som sekreterare.

Antalet ledamöter var vid verksamhetsårets utgång 66, jämte en stödjande.

Vid årsmötet den 4 november 1985 valdes ovannämnda styrelseledamöter. Till ordförande omvaldes Folke Josephson.

Efter de stadgeenliga förhandlingarna visade fotograf Per Bergström sina två bildspel (ursprungligen tänkta för konst- och arkeologistuderande vid Stockholms universitet) kring minnesmärken och sevärdheter i västra Turkiet och Kappadocien. Den aviserade föredragshållaren, Anders Hammarlund, som skulle ha talat om musik i Turkiet hade hastigt insjuknat, så Per Bergström hade fått rycka in med mycket kort varsel.

*Svenska Forskningsinstitutet. Meddelanden* 10/1985 blev dubbelt så omfattande som tidigare nummer främst på grund av det 52-sidiga 10-årsregistret. I detta nummer ingick dessutom årsberättelsen samt resultat- och balansräkningarna för 1984/85 jämte förteckningar över institutets styrelse, ledamöter och medlemmar. Därutöver innehöll numret sju artiklar om kulturen av Jungfru Maria i Bysans, akathistoshymnen i Ryssland, några medelaserbeidjanska handskrifter i Uppsala universitetsbibliotek, om dervischsånger och attaché August Malmborgs vistelse i Konstantinopel 1824—26. Längsta artikeln behandlade ett tatariskt lokalsamhälle i Sverige och till den anknöt en uppsats om turkiska invandrare i Sverige. *Meddelanden* 10/1985 distribuerades till ledamöter och medlemmar i början av februari 1986.

Styrelsemöten hölls den 19 september och 4 november 1985 samt 11 april 1986.

Stipendiat under höstterminen 1985 var docent Michael Nordberg. Stipendiet à 6 000 kr för vårterminen 1986 tilldelades universitetslektor Ulla-Britt Engelbrektsson, Göteborg, som inlämnat en rapport till styrelsen angående sina studier av återetableringen i Turkiet av de turkar som kom till Sverige i mitten av 1960-talet.

När styrelsen gick igenom ansökningarna till stipendiet för höstterminen 1986, fann man två av de sökande, Bärbel Amira Veronardi-Hof och Jan-Olaf Blichfeldt, så pass jämbördigt kvalificerade, att man beslöt att båda skulle få stipendium vid den tid, då de erhållit sina tillstånd till studier i museer resp. handskriftssamlingar i Turkiet; stipendierna à 6 000 kr skulle dock tagas ut senast 1 juli 1988. På grund av detta beslut utlystes inget stipendium för vårterminen 1987.

Under sensommaren 1985 ombesörjde Byggnadsstyrelsen en genomgripande reparation av Dragomanhuset i Istanbul. Väggarna och taken i övre våningens alla rum blev nymålade, över golven lades en klarblå beläggning av plast, som dock visat sig inte vara

så hållbar som man skulle önska. Den gamla mattan i trappan mellan våningarna byttes ut mot en ny röd och flera av rummen fick ny takarmatur. Dragomanhuset fick också övertaga flera möbler från generalkonsulatshuset, och därigenom skapades två arbetsplatser till. Institutet "ärvde" även en gammal radiogrammofon, men grammofontekniken har idag passerat dess 1950-talsstadium. Dragomanhusets yttertak lades om och blev därmed tät, men bekymret med fukten i de västra väggarna kvarstår. I september 1986 skedde målning av väggarna i biblioteksrummet och övre altanen. Även om en del detaljer i upprustningen återstår — främst uppsättandet av husets fönsterluckor — har nu det "förfall" av institutet som så många besökare tidigare påpekat hejdat genom Byggnadsstyrelsens försorg.

Genom bidrag från Atlas Copco i Turkiet fick institutet nya telefonledningar dragna i samband med att de gamla apparaterna byttes ut.

De första som "invaderade" Dragomanbyggnaden efter renoveringen var professor Folke Edwards med elever från Konsthögskolan. Stipendiaten Michael Nordberg fick däremot bo i "stora huset" under reparationerna, medan Ulla-Britt Engelbrektsson kunde använda institutet som replipunkt. Bland övriga boende på institutet under våren 1986 kan nämnas: ambassadör John Kahle med maka Sigrid, Magnus Sjögren, Charlotte Wennerberg, Annika Botö, Annika och Kerstin Lindow, Elise Juusela, Pelle Norberg, May Andersson, Ingrid Alberius, Eva Winquist, Karin Hult, Jan Retsö, Göran Bjelkental, professor Åke Fridh med maka Brittmarie Fridh-Haneson.

I augusti 1985 erhöll institutet ett bidrag på 10 000 kr från Carl Kempes stiftelse. Med det ovan nämnda bidraget i turkiska lira från Atlas Copco kunde också inköpas åtskilliga meter gardin- och möbeltyg. Tapetseringen påbörjades i oktober 1986. Styrelsen ber att få uttrycka sin stora tacksamhet för det stöd som institutet och dess verksamhet härigenom kommit i åtnjutande.

I likhet med de senaste nio budgetåren har institutet även 1985/86 fått ett statligt bidrag till bestridande av hyres- och driftskostnaderna för lokalerna i Dragomanbyggnaden i Istanbul. Detta år uppgick bidraget till 34 000 kr.

Till institutets bibliotek i Istanbul har böcker kommit i byte

från Uppsala universitetsbibliotek, Centralinstitut för Nordisk Asienforskning i Köpenhamn och Svenska kommittén för bysantinska studier i Uppsala. Bokgåvor har även kommit från Kungl. biblioteket, Kurt Lundin i Härnösand, Michael Nordberg, Paavo Roos, Sigrid Kahle och Ulla Ehrensvärd. Under året köptes också flera böcker ur Wissenschaftliche Buchgesellschaft's (Darmstadt) produktion.

Sedan våren 1977 har det pågått värvning av årsbetalande medlemmar till institutet. Vid budgetårsskiftet fanns 381 medlemmar (varav 15 är bibliotek och institutioner). Medlemsavgiften var under 1985 75 kr.

Medlemmarna inbjöds förutom till årsmötet till en visning av Kungl. bibliotekets utställning av turkiska tryck den 17 febr. 1986 genom 1. bibliotekarie John Rohnström. Den 15 mars 1986 arrangerades en utfärd för stockholmare och uppsaliensare till den stora Sidenvägsutställningen i Göteborgs historiska museum och den 30 maj 1986 kunde medlemmarna närvara vid vernissagen av Armémusei utställning "Ett blommande turkiskt tält". Fil. dr Hans Furuhagens invigningstal vid detta tillfälle tryckes i Istanbulinstitutets *Meddelanden* 11/1986 tillsammans med en kort sammanfattning av konserveringsarbetet med tältet.

Syskonföreningen "Svenska Atheninstitutets Vänner" gav Istanbulinstitutet — som ett led i dess firande av föreningens 10-årsjubileum — ständigt medlemskap, för vilket styrelsen framför sitt varma tack.

Stockholm i oktober 1986

För Svenska Forskningsinstitutets i Istanbul styrelse

Folke Josephson, ordf.

Ulla Ehrensvärd, sekr.

## SVENSKA FORSKNINGSSINSTITUTET I ISTANBUL

### Resultaträkning (kr)

<i>Intäkter</i>	<i>1985/86</i>	<i>1984/85</i>
Gåvor och bidrag	69.000	49.000
Medlemsavgifter	21.235	16.485
Räntor	27.105	27.798
Upplösning omkostnadsreserv	26.500	—
Övriga	11.705	23.710
	155.545	116.993

### *Kostnader*

Driftskostnader	—38.264	—46.241
Egna publikationer	—88.740	—60.700
Stipendier och bidrag	—24.000	—7.000
	—151.004	—113.941
Årets överskott	4.541	3.052

### Balansräkning (kr)

<i>Tillgångar</i>	<i>1986-06-30</i>	<i>1985-06-30</i>
Likvida medel	234.538	241.452
Kortfristiga fordringar	36.155	13.431
	270.693	254.883

### *Skulder och eget kapital*

Kortfristiga skulder	88.666	69.000
Fonder	29.253	37.650
Eget kapital	148.233	145.181
Årets överskott	4.541	3.052
	270.693	254.883

Stockholm i september 1986

*Jack Junel*  
Skattmästare

# Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul

Medlemsförteckning.

Rättelser och tillägg till förteckning i nr 10/1986

Kansliråd Hans Ahlberg, Utrikesdepartementet, Kurirexp.,  
Box 16121, 103 23 Stockholm  
Aktuellt för invandrare, Turkiska red., 105 10 Stockholm  
Vibeke Bolinder, Sveriges Riksradio, Radiohuset 7 B,  
105 10 Stockholm  
Mag.art Bernt Brendemoen, Ullevålsveien 85 B, N-0454 Oslo 4  
(Norge)  
Med. dr Kim Cramér, Narvavägen 27, 114 60 Stockholm  
Per Cramér, Linnégatan 32 A, 413 04 Göteborg  
Kammaradvokatsfiskal Tomas Cramér, Sjötullsbacken 11,  
115 25 Stockholm  
Ambassadör Lennart Dafgård, PL 8167, 661 90 Nyköping  
Direktör Uno Enegren, Mörbydalen 11, 182 32 Danderyd  
Anders Enocksson, Forellgatan 7 n.b., 133 00 Saltsjöbaden  
Ambassadör Ömer Ersun, Turkish Embassy, Strandvägen 84,  
115 27 Stockholm  
Generalkonsul Erik Esseen, Frihamnsgatan 3, 263 00 Höganäs  
Marie-Elise Gunterberg, Rindögatan 42, 115 35 Stockholm  
Abdullah Gürgün, Duvgränd 5 B, 2 tr., 172 36 Sundbyberg  
Kommunjurist Erik Ivstam, Kanalgatan 6 B, 291 53 Kristianstad  
Fil. mag. Sven Johnsson, Brantingsgatan 35, 3 tr.,  
115 35 Stockholm  
Ambassadör John Kahle, Utmyrby 2162, 199 93 Enköping  
Fil. kand., fru Sigrid Kahle, Utmyrby 2161, 199 93 Enköping  
Lektor Torsten Klackenborg, Heleneborgsgatan 2 C,  
117 31 Stockholm

Fru Birgit Machschefes, Fogdevägen 21, 121 58 Johanneshov  
Byrådirektör Carl Gustav Martinsson, Kvällsvägen 2, 1 tr.,  
146 00 Tullinge  
Arkitekt Johan Mårtelius, Västmannagatan 84, 113 26 Stockholm  
Ambassadör Bengt Odhner, Mjölнарbacken 43, 3 tr., Rissne,  
172 48 Sundbyberg  
Christina Rodell, Birkagatan 35, 113 39 Stockholm  
Erol Sever, Hundhamravägen 1, n.b., 145 70 Norsborg  
Torfinn Ståhl, Vingresor AB, Sveavägen 25, 105 20 Stockholm  
Sverker Söderlind, Höganäsgatan 11 B, 753 30 Uppsala  
Journalist, författare Tekin Sönmez, Örnstigen 3, 183 50 Täby  
Professor Gisela Walberg, 1445 Thompson Hts, Cincinnati OH  
45223 (USA)  
Bibl.ass. Bengt Wickström, S:t Eriksgatan 56, 112 34 Stockholm  
Revisor Sören Wikström, Einar Larssons Revisionsbyrå AB,  
Box 17029, 104 62 Stockholm  
Professor Gösta Vitestam, Kävlingevägen 1, 222 40 Lund

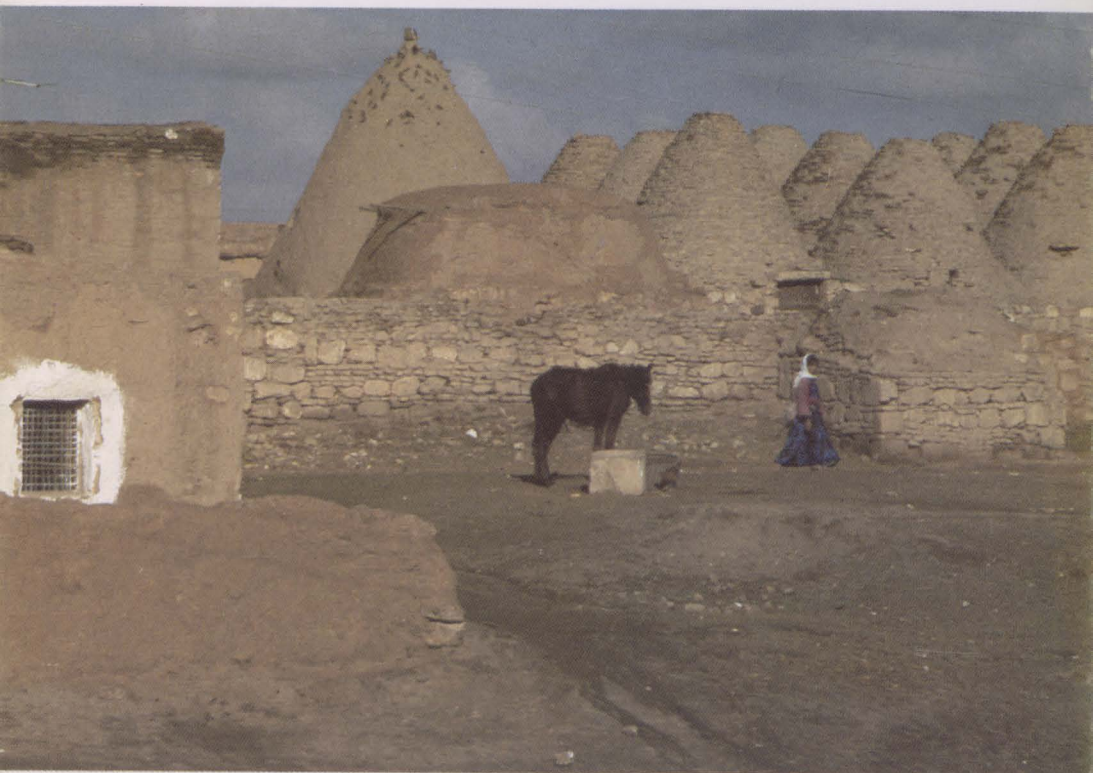












Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul upprättades 1962. Institutet har till ändamål att främja humanistisk forskning i Turkiet under dess olika historiska epoker.

Sedan 1976 utger institutet en årsskrift **Meddelanden** under redaktörskap av Gunnar Jarring och Ulla Ehrensvärd. Årsavgift 75 kr.

Sedan 1978 har institutet också deltagit i publiceringen av det arkeologiska materialet från de svenska utgrävningarna i Labraunda. Denna skriftserie, **LABRAUNDA. Swedish Excavations and Researches**, distribueras genom Paul Åströms förlag, Sölvegatan 2, 223 62 Lund.

Istanbul-institutet utger i egen regi en populär skriftserie. 1984 publicerades Lars Holm: **Brev till Jacob Jonas Björnståhl om ett besök i Konstantinopel/Istanbul**. Pris 85 kr (för medlemmar 55 kr). Närmare upplysningar lämnas av institutets sekreterare, docent Ulla Ehrensvärd, Banérgatan 10, 115 22 Stockholm.

Institutets svenska postgironummer: 2 90 27 - 0.